

Systematic and Interdisciplinary Analysis of Qur'anic Verses: Related to Natural Phenomena

Mostafa Moradi¹

Atiyeh Tebyanian²

Farzaneh Rohani Mashhadi³

1.Assistant Professor, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. m_moradi@sbu.ac.ir
 2.Master's Student, Research Institute for Interdisciplinary Qur'anic Studies Research Institute, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. at.t1372@yahoo.com
 3.Assistant Professor, Interdisciplinary Qur'anic Studies Research Institute, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. (Corresponding Author) f_rohani@sbu.ac.ir

Original Research

Received:
2026.02.10

Accepted:
2026.06.16

Keywords:
Qur'an and science; natural phenomena; dataset; scientific exegesis of the Qur'an.

Abstract: In keeping with its guiding function, the Holy Qur'an contains numerous references to natural phenomena. The limited number of studies that have attempted to enumerate science-related Qur'anic verses suffer from three major shortcomings: disagreement over the identification of relevant verses, a general focus on only a limited number of scientific disciplines, and the exclusion of verses that refer to natural phenomena but do not necessarily require scientific exegesis. This study aims to identify and classify Qur'anic verses related to natural phenomena by examining their textual context and consulting authoritative Qur'anic commentaries. The relevant verses were extracted and classified into two main branches: the physical sciences, comprising 14 subfields, and the biological sciences, comprising 11 subfields. For the first time, this study also categorizes Qur'anic references to natural phenomena into three groups: worldly, eschatological, and metaphorical phenomena. The findings indicate that a total of 1,944 verses contain references of some kind to natural phenomena. Of these, 1,170 verses (approximately 60%) are related to the physical sciences, while 1,050 verses (approximately 40%) are related to the biological sciences. Among the branches of the physical sciences, cosmology has the highest frequency, while anatomy has the highest frequency among the biological sciences. Of the verses related to the physical sciences, 944 refer to worldly phenomena, 49 to metaphorical phenomena, and 173 to eschatological phenomena. Likewise, among the verses related to the biological sciences, 567 refer to worldly phenomena, 270 to metaphorical phenomena, and 211 to eschatological phenomena. This dataset provides a foundation for interdisciplinary analyses of the Qur'an and the natural sciences. Moreover, by encompassing a broad range of subfields within the natural sciences, it enables the identification of verses whose finer aspects have thus far received insufficient attention from the perspective of scientific exegesis.

Publisher

Iranian Scientific Association for Quranic Studies and Islamic Culture

DOI

[10.22034/iscw.2026.2085090.1234](https://doi.org/10.22034/iscw.2026.2085090.1234)

تحلیل نظام‌مند و میان‌رشته‌ای آیات مرتبط با پدیده‌های طبیعی در

قرآن کریم

مصطفی مرادی^۱

عطیه تبیانین^۲

فرزانه روحانی مشهدی^۳

۱. استادیار پژوهشکده مطالعات میان رشته‌ای قرآن، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. m_moradi@sbu.ac.ir
۲. دانشجوی کارشناسی ارشد پژوهشکده مطالعات میان رشته‌ای قرآن، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. at.t1372@yahoo.com
۳. استادیار پژوهشکده مطالعات میان رشته‌ای قرآن، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران (نویسنده مسئول). f_rohani@sbu.ac.ir

چکیده: قرآن کریم پیرو ابعاد هدایتی آن، حاوی اشارات متعدد به پدیده‌های طبیعی است. آثار معدودی که در پی شمارش آیات علمی بوده، سه نقص عمده دارند؛ اختلاف در تشخیص آیات، توجه کلی به شاخه‌های محدود علمی و عدم توجه به آیات حاوی اشاره به پدیده‌های طبیعی که لزوماً محتاج به تفسیر علمی نیستند. این پژوهش با هدف شناسایی و طبقه‌بندی آیات مرتبط با پدیده‌های طبیعی در قرآن کریم بر آن است تا با بررسی سیاق آیات و تفاسیر معتبر، آیات مربوط به علوم طبیعی را استخراج و در دوشاخه اصلی علوم فیزیکی (با ۱۴ زیرشاخه) و علوم زیستی (با ۱۱ زیرشاخه) دسته‌بندی کند. در این پژوهش برای نخستین بار آیات پدیده‌های طبیعی در سه دسته دنیوی، اخروی و استعاری بازنمایی شده‌است. یافته‌ها نشان داد که در مجموع ۱۹۴۴ آیه به‌نوعی به پدیده‌های طبیعی اشاره دارند که از این میان ۱۱۷۰ آیه (حدود ۶۰٪) مربوط به علوم فیزیکی و ۱۰۵۰ آیه (حدود ۴۰٪) به علوم زیستی اختصاص یافته‌است. در بین شاخه‌های علوم فیزیکی، بیشترین فراوانی مربوط به علم کیهان‌شناسی و در میان علوم زیستی بیشترین به آناتومی تعلق دارد. از آیات مرتبط با علوم فیزیکی ۹۴۴ آیه شامل پدیده دنیوی، ۴۹ آیه شامل پدیده استعاری، ۱۷۳ آیه شامل پدیده اخروی است. همچنین از آیات مرتبط با علوم زیستی ۵۶۷ آیه شامل پدیده دنیوی، ۲۷۰ آیه شامل پدیده استعاری، ۲۱۱ آیه شامل پدیده اخروی است. این مجموعه داده، پایه‌ای برای تحلیل‌های میان‌رشته‌ای قرآن و علوم طبیعی فراهم می‌کند؛ همچنین به جهت شمول بر زیرشاخه‌های علوم طبیعی، شناسایی آیاتی را ممکن ساخته که تاکنون ظرائف آن از منظر تفسیر علمی مغفول مانده است.	صص مقاله علمی پژوهشی دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۲۱ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۲۶ کلیدواژه‌ها: قرآن و علم، پدیده‌های طبیعی، مجموعه داده، تفسیر علمی قرآن.
انجمن ایرانی مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی 10.22034/iscw.2026.2085090.1234	ناشر DOI

۱. مقدمه

در قرآن کریم، هدف اصلی هدایت و تربیت انسان در مسیر الهی است و اشاره به پدیده‌های طبیعی و علمی نیز در راستای همین هدف و برای تأمل و تدبر انسان‌ها آمده است. از سوی دیگر قرآن جهان را بی‌نظم و تصادفی ترسیم نمی‌کند و بر سنجیدگی و اندازه‌مندی آفرینش تأکید دارد. همچنین دعوت موکد به مشاهده و مطالعه آفرینش دارد و در عین حال معیار را عقل‌ورزی و تعقل می‌گذارد. به عنوان مثال می‌توان گفت قرآن، «مدل نجومی» عرضه نمی‌کند، اما درباره نظم حرکت اجرام آسمانی سخن می‌گوید و زبانش بیشتر پدیداری-مشاهده‌محور است. این آیات با اصل «نظم و حساب‌مندی» هم‌سازند ولی قصدش ارائه دستگاه محاسباتی نیست. همچنان که قرآن «نظریه پزشکی» عرضه نمی‌کند، اما از یک سو، بیماری را واقعیتی انسانی و طبیعی می‌پذیرد و از سوی دیگر، شفا را در نهایت به خدا نسبت می‌دهد و در عین حال، بهره‌گیری از اسباب طبیعی درمان را به رسمیت می‌شناسد؛ نمونه شاخص، اشاره به غسل است. اما همین اشارات قرآنی به اسباب و علل طبیعی پدیده‌ها، گاه بر اساس دیدگاه گلشنی الهام بخش یک محقق در نظریه‌پردازی هستند (گلشنی، ۱۳۹۰، ص ۱۱۹) و گاه چنان که نصیری اشاره دارد، می‌تواند موید نزاهت قرآن از آلودگی به نواقص علم بشری در زمان نزول خود برخلاف دیگر آثار بشری باشد (نصیری قیداری، ۱۳۹۱).

پیوند میان آموزه‌های وحیانی و یافته‌های علمی از دیرباز مورد توجه مفسران و دانشمندان مسلمان بوده و در قالب روشی نو به نام تفسیر علمی قرآن شکل گرفته است. در این شیوه، مفسر می‌کوشد با تکیه بر داده‌های قطعی علوم تجربی، آیات حاوی چنین گزاره‌هایی را تبیین دقیق‌تر کرده و چه بسا جنبه‌هایی از اعجاز علمی قرآن را آشکار سازد، بی‌آنکه نقش هدایتی قرآن را نادیده گیرد یا نظریات غیرقطعی علمی را بر آیات تحمیل کند (رضایی اصفهانی، ۱۳۹۲، ص ۵۶). تفسیر علمی سابقه‌ای کهن دارد اما در قرن چهاردهم هجری به‌ویژه در میان مفسران مسلمان، رشد کمی و کیفی چشمگیری یافت و با موافقت‌ها و مخالفت‌های متعددی روبه‌رو شد. دیدگاه‌های افراطی در انطباق آیات با نظریات علمی و نیز نادیده گرفتن جنبه‌های

علمی قرآن، هر دو از مسیر اعتدال خارج شده‌اند؛ در حالی که روش صحیح، رعایت اصول تفسیری و استفاده محتاطانه از داده‌های علمی است (رضایی اصفهانی، ۱۳۹۲، ص ۲۱۳-۲۱۲). زیرا در قرآن پدیده طبیعی در دنیا غالباً به عنوان آیت پروردگار و نشانه علم و قدرت او مطرح شده است. درواقع این رویکرد عمومی قرآن روشن می‌سازد که هدف اصلی قرآن از ذکر طبیعت، هدایت انسان به دلالت‌های معرفتی آن نسبت به پروردگار و صفات و افعال اوست و این که انسان جایگاه و نقش خود را در این جهان بهتر درک کند. اما مشاهده می‌شود، در این اشارات گاه گزاره‌هایی درباره اوصاف دقیق درباره این پدیده‌ها ارائه شده که دیدگاهی را به محققان در حوزه علوم طبیعی الهام می‌کند (گلشنی، ۱۳۹۰، ص ۱۱۹) یا توسط علوم و دانش‌های بشری قابل داوری است (میرعابدینی و همکاران، ۲۰۲۴) و در نتیجه آشکار شدن دقت بیان قرآن در این گزاره‌ها به نحوی که آن را فراتر از چارچوب‌های علمی زمانه خود قرار می‌دهد، الهی بودن این کتاب را تایید می‌کند. از این رو ارائه مجموعه داده پدیده‌های طبیعی در قرآن وسیله‌ای موثر برای زمینه سازی برای آثار مطلوب مطالعه قرآن از دید یک دانشمند علوم تجربی است.

بنابراین ضرورت دارد آیات مرتبط با علوم طبیعی به صورت جامع و نظام‌مند احصاء و طبقه‌بندی شوند تا منبعی دقیق و قابل اتکا برای پژوهش‌های میان‌رشته‌ای فراهم گردد. پژوهش حاضر با هدف استخراج و دسته‌بندی موضوعی آیات مربوط به پدیده‌های طبیعی قرآن کریم انجام گرفته و می‌کوشد زمینه‌ای علمی برای مطالعات تفسیری و الهیاتی آینده فراهم آورد. هرچند این پژوهش از نظر روش، بر استخراج و طبقه‌بندی داده‌ها استوار است، اما نوآوری آن تنها در فهرست کردن آیات یا دسته‌بندی آن خلاصه نمی‌شود؛ بلکه در ساخت یک سامانه مفهومی چندلایه برای آیات ناظر به پدیده‌های طبیعی است. این سامانه، با برچسب‌گذاری در سطح شاخه و زیرشاخه، امکان بازیابی دقیق‌تر، مقایسه بین‌حوزه‌ای و ارجاع‌پذیری منسجم را فراهم می‌کند.

۱/۱. پیشینه پژوهش

پیشینه پژوهش در حوزه ارتباط قرآن و علوم طبیعی، ریشه در تلاش‌های میان‌رشته‌ای مفسران و اندیشمندان مسلمان دارد که با گسترش شگفت‌انگیز علوم تجربی در قرون اخیر، کوشیده‌اند جلوه‌های علمی قرآن را آشکار سازند. نخستین گام‌های جدی در تفسیر علمی قرآن در جهان اسلام توسط محمد بن احمد اسکندرانی و پس از او طنطاوی برداشته شد؛ آثاری چون *کشف الاسرار* / *النورانیة* / *القرآنیة* و *تفسیر الجواهر* از نمونه‌های برجسته این رویکرد هستند (اسکندرانی، ۱۳۰۶؛ طنطاوی،). در ادامه، اندیشمندانی مانند محمد جمال‌الدین افندی با نگارش *الله والکون به‌صورت نظام‌مند به بررسی دیدگاه‌های قرآن در باب طبیعت و پدیده‌های هستی پرداختند* (افندی، بی‌تا).

در ایران نیز این جریان با آثاری از محمدعلی رضایی اصفهانی، مهدی گلشنی، محمدهادی معرفت و علیرضا طالب‌پور گسترش یافت. کتاب‌هایی همچون *پژوهشی در اعجاز علمی قرآن، قرآن و علوم طبیعی، التمهید فی علوم القرآن و باور به اعجاز قرآن* از مهم‌ترین منابع معاصر در تبیین جنبه‌های علمی و تفسیری قرآن به‌شمار می‌روند (رضایی اصفهانی، ۱۳۸۷؛ گلشنی، ۱۳۹۰؛ معرفت، ۱۳۷۵؛ طالب‌پور و همکاران، ۱۴۰۴). افزون بر آن، مجموعه‌ای از مقالات پژوهشی با محوریت موضوعاتی همچون «معرفی روشی بدیع در ارزیابی اعجاز علمی قرآن»، «اعجاز علمی در حوزه علوم طبیعی»، «قرآن و جغرافیا» و «گیاه‌شناسی در قرآن» نگارش شده‌است که نشان از گستره و تنوع مطالعات علمی-تفسیری دارد (طالب‌پور و همکاران، ۲۰۲۲؛ واشیان، ۱۳۹۰؛ حسینی و رورده، ۱۳۹۲؛ مختاری‌پور، ۱۳۹۵).

در میان پایان‌نامه‌های دانشگاهی نیز پژوهش‌هایی مانند بررسی اعجاز علمی قرآن در پیدایش کائنات (خوش‌خو، ۱۳۹۲)، تحلیل آیات مرتبط با فیزیک (مولایی، ۱۳۹۰)، و مطالعات زمین‌شناختی قرآن کریم (شعاعی، ۱۳۹۳) انجام شده‌اند که هر یک، بخشی از ابعاد علمی قرآن را از منظر خاصی بررسی کرده‌اند.

اما نکته‌ای که در همه این آثار کمتر به‌صورت جامع و نظام‌مند دنبال شده، احصاء دقیق آیات مرتبط با علوم طبیعی و طبقه‌بندی موضوعی آن‌ها است. یوسف مروه

تعداد آیات علمی قرآن را ۶۷۵ آیه می‌شمارد (مروه، ۱۳۸۷، ص. ۷۶-۷۷). محمد جمیل الحبال و مقدار مرعی الجواری تعداد آن‌ها را با احتساب موارد تکرار، ۱۳۲۲ آیه می‌شمارند که حدود بیست درصد کل آیات قرآن را شامل می‌شود. طنطاوی نیز تعداد این آیات را ۷۵۰ آیه می‌داند. برخی نویسندگان آیات علمی قرآن را در رابطه با علوم مختلف تقسیم کرده‌اند. یوسف مروه بر آن است که در مورد علم پزشکی ۶۱ آیه، فیزیک ۶۳ آیه، کیهان‌شناسی ۱۰۰ آیه، زمین‌شناسی ۲۰ آیه، کشاورزی ۲۱ آیه، زیست‌شناسی (حیوانات) ۱۲ آیه، آفرینش و حیات ۳۶ آیه، جغرافیا ۷۳ آیه، هواشناسی ۲۰ آیه و شیمی ۹ آیه در قرآن وجود دارد. محمد جمیل الحبال و مقدار مرعی الجواری این اعداد را متفاوت گزارش داده‌اند؛ برای مثال آیات فیزیک را ۱۳۸ و آیات شیمی را ۱۱ و زمین‌شناسی را ۶۹ گزارش نموده‌اند (مطوری، ۱۴۰۲، ص. ۱۱۰).

به نظر می‌رسد، اختلاف موجود درباره تعداد آیات علمی برخاسته از اختلاف درباره مبانی تفسیر علمی و تعریف آیات علمی میان محققان است. پژوهشگرانی مانند یوسف مروه، طنطاوی جوهری، محمد جمیل الحبال و مقدار مرعی الجواری مطوری شمار تقریبی آیات علمی را بین ۶۷۵ تا ۱۳۲۲ آیه دانسته‌اند، اما اختلاف نظر در معیارهای شناسایی آیات علمی و فقدان یک مرجع یکپارچه، موجب پراکندگی داده‌ها و دشواری در پژوهش‌های میان‌رشته‌ای شده‌است.

از این رو، پژوهش حاضر با تکیه بر پیشینه علمی موجود و با رویکردی نظام‌مند، درصدد احصاء و دسته‌بندی جامع آیات مرتبط با پدیده‌های طبیعی قرآن کریم است تا خلأ موجود در مطالعات قرآن و علوم طبیعی را برطرف کرده و منبعی دقیق و قابل استناد برای تحقیقات میان‌رشته‌ای آینده در قالب یک مجموعه داده فراهم آورد. مانند پژوهش عزیزی و همکاران (۱۴۰۲) که مجموعه داده روابط انسانی در قرآن را استخراج و برچسب گذاری نموده‌است.

در این راستا پژوهش حاضر دو تفاوت نوآورانه با کارهای پیشین دارد؛ اول، احصاء آیات حاوی اشاره به پدیده‌های طبیعی و بدون لحاظ آیات مرتبط با علوم انسانی انجام شده‌است. دوم، در دسته‌بندی آیات منتخب به سرشاخه‌های علمی بسنده

مرادی / تبیانیان / روحانی مشهدی

نشده و شاخه‌های علوم نیز مورد بحث و نظر واقع شده، به گونه‌ای که در مجموعه داده نهایی، تعداد آیات هر زیرشاخه و همچنین آیات مرتبط آمده است.

۱/۲. ادبیات پژوهش

واژه «پدیده» در لغت به هر امر قابل مشاهده یا ادراک از راه حواس اطلاق می‌شود (معین، ۱۳۸۶) و واژه «طبیعی» به هر آنچه منسوب به طبیعت و ذاتی موجودات است (دهخدا، ۱۳۷۷). در اصطلاح، پدیده طبیعی به رویدادهای قابل مشاهده در طبیعت گفته می‌شود که ساخته بشر نیست و از طریق مطالعه و تحلیل علمی قابل شناخت است؛ مانند طلوع خورشید، بارش باران، زلزله، وزش باد، رویش گیاهان و دیگر نمودهای طبیعی. در قرآن کریم نیز پدیده‌های طبیعی به عنوان نشانه‌هایی از قدرت و حکمت الهی یاد شده‌اند تا زمینه‌ای برای خداشناسی، معادباوری و تدبیر در آفرینش فراهم شود، نه آموزش علوم تجربی. هدف قرآن از ذکر این پدیده‌ها، هدایت انسان از رهگذر تأمل در نظام آفرینش است.

در این پژوهش، مراد از پدیده‌های طبیعی، آن دسته از مظاهر طبیعت است که در آیات قرآن به آن‌ها اشاره شده و با حوزه‌های علوم طبیعی مرتبط‌اند، نه سایر حوزه‌های علمی مانند اقتصاد یا روان‌شناسی.

علوم طبیعی نیز شاخه‌ای از علم است که به بررسی پدیده‌های طبیعی بر پایه شواهد تجربی می‌پردازد و شامل دو بخش اصلی است:

علوم فیزیکی: مطالعه نظام‌های غیرزنده مانند کیهان‌شناسی، فیزیک، شیمی و زمین‌شناسی.

علوم زیستی: بررسی پدیده‌های مربوط به موجودات زنده، شامل زیست‌شناسی، بوم‌شناسی و شاخه‌های وابسته.

از منظر قرآنی، پدیده‌های طبیعی به سه دسته تقسیم می‌شوند:

- پدیده‌های طبیعی دنیوی: رویدادهایی مربوط به عالم طبیعت مانند زمین، آسمان، باران و گیاهان (مانند آیه ۲۲ بقره).

- پدیده‌های طبیعی اخروی: پدیده‌هایی مربوط به جهان آخرت مانند باغ‌ها، نهرها و آتش دوزخ (مانند آیه ۲۵ بقره).
 - پدیده‌های طبیعی استعاری: مواردی که واژه‌های طبیعی در معنایی غیرحقیقی یا کنایی به کار رفته‌اند، مانند «ید» به معنای عمل یا «عمی» به معنای نابینایی از حقیقت (بقره: ۹۵؛ اعراف: ۶۴).
- در مجموع، این بخش پایه مفهومی پژوهش را فراهم می‌سازد تا در مراحل بعد، استخراج و دسته‌بندی آیات مرتبط با پدیده‌های طبیعی قرآن کریم بر اساس شاخه‌های علوم طبیعی با دقت و انسجام بیشتری انجام گیرد.

۲. روش پژوهش

این پژوهش با رویکردی تحلیلی و میان‌رشته‌ای میان علوم قرآن و علوم طبیعی، به دنبال استخراج، احصاء و طبقه‌بندی موضوعی همه آیاتِ ناظر به پدیده‌های طبیعی است. با توجه به نبود یک مجموعه داده دقیق و یکپارچه از این آیات، هدف، ارائه مرجعی جامع برای مطالعات بعدی است. مجموعه داده به دست آمده در سایت دانشگاه شهید بهشتی نمایه شده است.^۱

مبنای کار و مراحل اجرایی به ترتیب زیر است:

۱. بررسی کامل متن قرآن و استخراج کلیدواژه‌های طبیعت‌محور (مانند سماء، ارض، ماء، شمس، ...).
۲. استفاده از تفاسیر معتبر از جمله تفسیر نمونه برای فهم دقیق‌تر دلالت‌ها و پرهیز از تحمیل نظریات غیرقطعی،
۳. تحلیل سیاق آیات به عنوان قرینه درونی فهم معنا؛ سیاق در لغت به اسلوب و طرز جمله‌بندی برمی‌گردد (دهخدا، ۱۳۷۷؛ معین، ۱۳۸۶) و در تقریر اصطلاحی شهید صدر، هر قرینه پیوسته لفظی/حالی مرتبط با عبارت است (صدر، ۱۳۸۷). در جمع‌بندی عملی، سیاق «ویژگی واژگان بر اثر همراهی با کلمات و جملات مجاور» تلقی شده و ذیل قرائن لفظی متصل به کار می‌رود (ایروانی، ۱۳۷۰).

¹ quran.sbu.ac.ir/peykare

مرادی / تبیان / روحانی مشهدی

۴. احصاء و برچسب‌گذاری کلیدواژه‌ها: واحد تحلیل «آیه» است (نه گزاره)، لذا ممکن است یک آیه چند پدیده را دربرگیرد. داده‌ها با برچسب زیرشاخه علمی سامان‌دهی می‌شوند.

چارچوب طبقه‌بندی علوم طبیعی به ترتیب زیر است:

- علوم فیزیکی شامل کیهان‌شناسی، فیزیک (آکوستیک/صوت، نورشناسی/اپتیک، نظری، پلاسما، ترمودینامیک)، شیمی (آلی، معدنی، بیوشیمی)، و علم زمین (هواشناسی، جغرافیا، محیط‌زیست، زمین‌شناسی، اقیانوس‌شناسی، باستان‌شناسی). برای هر زیرشاخه، کلیدواژه‌های قرآنی نمونه‌شناسایی و به آیات متناظر ارجاع داده می‌شود.

- علوم زیستی شامل کشاورزی، آناتومی، گیاه‌شناسی، جنین‌شناسی، ژنتیک، پزشکی، تغذیه، زیست‌دریایی، جانورشناسی، پرندشناسی، حشره‌شناسی. در هر محور، مجموعه‌ای از کلیدواژه‌های قرآنی احصاء و آیات مرتبط ثبت و برچسب‌گذاری می‌شود.

تفکیک معنایی پدیده‌های طبیعی در قرآن نیز صورت گرفته است. به صورت دسته‌های زیر:

- دنیوی: به معنای حقیقی و مرتبط با عالم طبیعت (نمونه: بقره/۲۲).
- اخروی: معنای حقیقی اما مربوط به آخرت (نمونه: بقره/۲۵، ۳۹).
- استعاری/کنایی: کاربرد غیرحقیقی که از طریق تفسیر و سیاق فهم می‌شود (نمونه: بقره/۹۵؛ اعراف/۶۴).

سه اصل روش‌شناختی کلیدی مورد نظر بوده است؛ اول، اتکاء بر منابع لغوی برای تعیین دامنه معنایی؛ دوم، تبیین نظری سیاق و ضوابط کاربرد آن برای جلوگیری از ذوق‌گرایی؛ سوم، استناد به تفاسیر برای مرزبندی معنای حقیقی/استعاری و دنیوی/اخروی و پرهیز از تعمیم‌های علمی غیرقطعی.

۳. احصاء کلیدواژه‌های مرتبط با علوم طبیعی و برچسب گذاری آن‌ها

در این بخش پژوهش شاهد مثال‌هایی که در مجموعه داده آمده بصورت برش‌هایی در هر زیر شاخه نمایش داده خواهد شد. شایان ذکر است که برای احصاء آیات مرتبط با پدیده‌های طبیعی به جست‌وجوی کلیدواژه‌های ذکرشده در این بخش بسنده نشده و آیات قرآن از ابتدا تا انتها مطالعه شده و این کلیدواژه‌ها نیز از رهگذر بررسی تمام آیات قرآن بدست آمده است.

۳/۱. علوم فیزیکی:

این شاخه از علوم طبیعی خود شامل زیرشاخه‌های اصلی کیهان‌شناسی، فیزیک، شیمی و علم زمین می‌شود.

● کیهان‌شناسی^۲: این رشته با ماهیت جهان به عنوان یک کل سروکار دارد و به مطالعه اجرام و پدیده‌های آسمانی می‌پردازد از جمله سیارات، قمرها، ستاره‌ها، سحابی‌ها، کهکشان‌ها و دنباله دارها. این شاخه از علوم طبیعی، حرکت اجرام آسمانی و پدیده‌هایی که خارج از جو زمین سرچشمه می‌گیرند را مورد مطالعه قرار می‌دهد. کلیدواژه‌هایی که در قرآن کریم به این زیر شاخه از علوم طبیعی اشاره دارند عبارتند از: سَمَاء، لَیْل، نَهَار، أَهْلَةٌ، شَمْس، قَمَر، کَوْکَب، فَالِقُ الْإِصْبَاح، نُجُوم، مَنَازِل، صَیْحَة، عَمَدٌ تَرَوْنَهَا، بُرُوج، شِهَاب، جَوُّ السَّمَاء، رَتَق، فَتَق، سَقْفًا مَحْفُوظًا، فَلَک، سَبْعَ طَرَائِقَ، سَبْعَ سَمَوَات، سِرَاج، کِسْفًا مِّنَ السَّمَاء، مُسْتَقَرٌّ، مَّشَارِقَ، دُخَان، مَصَابِیح، حُبُک، شِعْرَى، انشَقَّ الْقَمَر، رُجُوم، صُبْح، خَسَفَ الْقَمَر، سَبْعًا شِدَادًا، ضُحَى، طَارِقَ، فَجَر، فَلَق. به طور نمونه آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با کیهان‌شناسی در سوره مبارکه بقره به شرح ذیل می‌باشد.

² -Astronomy

مرادی / تیبانیان / روحانی مشهدی

سوره	شماره	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	19	ضَبَبُ سَمَاءِ ظُلُمَاتُ زَعَدِ نَزَقِ اصْبَاعِ اَلْاَنْهَامِ ضَوَائِقِ
	22	اَرْضِ سَمَاءِ مَاءِ ثَقَرَاتِ
	29	مَا فِي الْاَرْضِ سَمَاءِ سَبِغِ سَمَوَاتِ
	33	سَمَوَاتِ اَرْضِ
	51	لَيْلَةٍ عَجَلِ
	59	سَمَاءِ
	107	سَمَوَاتِ اَرْضِ
	116	سَمَوَاتِ اَرْضِ
	117	سَمَوَاتِ اَرْضِ
	144	وَجْهَ سَمَاءِ وَجْهَ
	164	سَمَوَاتِ اَرْضِ لَيْلِ نَهَارِ بَحْرِ مَاءِ اَحْيَا الْاَرْضِ دَابَّةِ ثَمَرِيفِ الرِّيحِ سَحَابِ
	187	لَيْلَةٍ اَبْيَضِ اسْوَدِ
	189	اَهْلَةٍ فَوَاقِيتِ
	255	يَسْتَفِ سَمَوَاتِ اَرْضِ اُنْدَى خَلْفِ
	258	شَمْسِ
	274	لَيْلِ نَهَارِ
	284	سَمَوَاتِ اَرْضِ

تصویر ۱. نمونه آیات سوره بقره حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با کیهان‌شناسی

فیزیک^۳:

علم فیزیک به مطالعه اجزای اساسی جهان، نیروها و فعل و انفعالاتی که بر یکدیگر اعمال می‌کنند می‌پردازد و نتایج حاصل از این برهمکنش‌ها فیزیک نامیده می‌شود که به عنوان علم بنیادی تلقی می‌شود، زیرا سایر علوم طبیعی از اصول و قوانین این رشته استفاده می‌کنند و از آنها تبعیت می‌کنند. همچنین علم فیزیک به مطالعه ماده و حرکت آن در فضا-زمان و مفاهیم مرتبط مانند انرژی و نیرو می‌پردازد. فیزیک خود شامل زیر شاخه‌های آکوستیک، نورشناسی، نظری، ترمودینامیک، پلاسما و هسته‌ای می‌شود.

۳/۱/۱. آکوستیک (صوت‌شناسی)^۴:

مطالعه امواج مکانیکی در جامدات، مایعات و گازها مانند ارتعاش و صدا. کلیدواژه‌هایی که در قرآن کریم مرتبط با این زیر شاخه از علم فیزیک هستند عبارتند

³ - Physics

⁴- acoustics

از : رَعْد، صَاعِقَة، يَنْعِقُ، دُعَاء، نِدَاء، صَيْحَة، زَفِير، شَهِيْق، صَوْت، رِكْزاً، خُوَار، هَمْس، صور، حَسِيْس، اَذْن، مَوْج، لُجَّة، اَوْبَى، يَصْطَرخُوْنَ، زَجْرَة، جَهْر، صَرَّة، نَاقور، صَاحَّة. به عنوان نمونه برشی از آیات مرتبط با فیزیک آکوستیک به شرح ذیل می باشد.

سوره	شماره	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
19	ضَبِيب	سَمَاء طُلُمَات زَعْد تَرْق اَصَابِع اِذَا نَهَم ضَوَاعِق
20	بَرْق	اَبْصَار اَضَاء اَظْلَم نِدَاء ضَم بَكَم عُمى
171	يَنْعِقُ	لَا يَسْمَعُ
67	ضَيْحَة	
94	ضَيْحَة	
106	نَار	زَفِير شَهِيْق
12	تَرْق	شَحَابِ الْمُنَال
13	زَعْد	ضَوَاعِق
73	ضَيْحَة	
83	ضَيْحَة	
64	صَوْت	
98	يَكْرَأ	تَسْمَعُ
88	يَجِل	خُوَار
102	صَوْر	رُفَا
108	اَصْوَات	هَمْس
45	ضَم	دُعَاء سَمْع
100	زَفِير	
102	حَسِيْس	
27	اَذْن	ضَافِر

تصویر ۲. برشی از آیات شامل کلیدواژه های مرتبط با فیزیک آکوستیک

۳/۱/۲. نورشناسی^۵:

شاخه ای از فیزیک است که به بررسی نور و خواص آن و برهم کنش آن با ماده می پردازد. همچنین به مطالعه حوزه نور مرئی، ماوراء بنفش و فروسرخ امواج الکترو مغناطیس می پردازد. کلیدواژه هایی که در قرآن کریم مرتبط با این زیرشاخه از علم فیزیک هستند عبارتند از: نور، طُلُمَات، بَرْق، صَاعِقَة، اَضَاء، ظِل، سَرَاب، قَوَارِير، اَلْوَان، صَفْرَاء، اَبْيَض، اَسْوَد، مُخَضَّرَة، حُمَر، غَرَابِيْبُ سَوْد، مُصَفَّرًا، بِيض، اَخْضَر، بِيضَاء، حُضَر، مُسَوَّدَة، دِهَان، يَاقوت، مُدْهَمَّتَان، سَيِّئَة، عِيْن، حَسَفَ الْقَمَر، طُمِسَتْ، اَغْطَش، ضُحَى، اَتَّسَق، شَفَق، اَنكَدَرْت، مَوْرِيَات، اَحْوَى، قَتَرَة، وَهَاجًا، غَاسِق. البته باید توجه داشت گاهی اوقات کلید واژه هایی همچون نور، طُلُمَتْ و... معنای استعاری یا اخروی

مرادی / تبیانان / روحانی مشهدی

دارند که بر اساس سیاق و تفسیر آیات به مفهوم آن پی می‌بریم. نمونه‌ای از آیات مرتبط با بحث نورشناسی (به طور کلی) به شرح ذیل می‌باشد.

سوره	شماره	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	17	نار
	19	ضیَب
	20	تَرَق
	55	صَاعِقَة
	69	نَقَرَة
	187	لَبَیْة
	257	طُلُمَات
	106	وُجُوْه
	107	وُجُوْه
	153	سَمَاء
آل عمران	174	نور
	15	نور
	16	نور
نساء	44	نور
	46	نور
	1	سَمَوَات
مائده	39	ضَم
	91	نور
	122	طُلُمَات
	108	تَبِیْضَاء
انعام		نور
		طُلُمَات
		طُلُمَات
		نور
		طُلُمَات
		طُلُمَات
		طُلُمَات
		طُلُمَات
		طُلُمَات
		طُلُمَات

تصویر ۳. برشی از آیات شامل کلیدواژه‌های مرتبط با فیزیک اپتیک (کلی)

همچنین نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با نورشناسی (دنیوی) به شرح ذیل می‌باشد.

سوره	شماره	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	55	صَاعِقَة
	69	نَقَرَة
	187	لَبَیْة
	153	سَمَاء
	1	سَمَوَات
	108	تَبِیْضَاء
	12	تَرَق
	13	زَعَد
	16	سَمَوَات
	13	أَلْوَان
نحل	48	ظِلَال
	57	أَنْفِی
	81	ظِلَال
	10	نَار
	63	سَمَاء
	35	سَمَوَات
	43	سَحَاب
	45	فَرَقَان

تصویر ۴. برشی از آیات شامل کلیدواژه‌های مرتبط با فیزیک اپتیک (دنیوی)

۳/۱/۳. فیزیک نظری:

شاخه‌ای از فیزیک است که با مدل سازی ریاضی و انتزاع، به بررسی و توصیف پدیده‌های طبیعی می‌پردازد و آن‌ها را پیش بینی و قانونمند می‌کند. فیزیک نظری شامل فیزیک حالت جامد، ذرات، ماده چگال، مکانیک، دینامیک، استاتیک، نسبیت، کوانتومی، سیالات، هسته‌ای و پلیمر می‌باشد. با توجه به اینکه قرآن هدفش بیان مباحث علمی نیست لذا کلیدواژه‌های مرتبط با فیزیک نظری محدود است. این کلیدواژه‌ها عبارتند از : مَوْج، ذَرَّةٌ، فَتِيلًا، مِثْقَالٌ، تَقْدِيرًا، تَقَلُّبٌ، تَهْتَرُ، تَجْرِي، ضَرْبًا، يَرْقُونَ، ارْغُضْ، حَمَلٌ، جَوَارٌ، رَوَاكِدٌ، تَرْكَبُونَ، جَارِيَاتٌ، يُمَسِّكُ، رَوَّجِينَ، يَسْعَى. آیات شامل کلیدواژه های مرتبط با فیزیک نظری به شرح ذیل آمده است.

سوره	شماره	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
نساء	40	ذَرَّةٌ
انعام	95	فَالِإِنْ الْخَبِ
یونس	22	بَر
	61	أَرْض
	42	مَوْج
	43	جَبَلٌ
اسراء	71	يَمِين
انبیاء	47	خَبَّةٌ
فرقان	2	سَمَوَات
شعراء	219	تَقَلَّبَ
نمل	10	تَهْتَرُ
قصص	31	تَهْتَرُ
روم	46	يَخْرُجُ
لقمان	16	مِثْقَالٌ
	31	بَحْرٌ
سبا	3	مِثْقَالٌ
	22	مِثْقَالٌ ذَرَّةٌ
فاطر	12	تَجْرَانِ
یس	36	أَرْوَاحُ
	41	خَلْقْنَا
	--	--

تصویر ۵. آیات شامل کلیدواژه‌های مرتبط با فیزیک نظری

۳/۱/۵. ترمودینامیک^۷:

شاخه‌ای از علم فیزیک که به گرما و ارتباط آن با انرژی و کار می‌پردازد. کلیدواژه‌های مرتبط با این علم در قرآن کریم عبارتند از: حَرّ، سَقَر، عَن، سَموم، شَهِیق، مُهل، نار، حَمیم، سَعیراً، لَهب، شَرَر، اِصْلوها، سُعْر، قَبَس، نَضِجَت، طَلیل، حَامِیة. در ادامه برشی از آیات حاوی پدیده‌های طبیعی مرتبط با این علم آمده‌است.

سوره	شماره	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	17	نار
	24	ناراً
	80	نار
	175	نار
	266	جَنَّة
آل عمران	103	قُلُوب
	131	نار
	10	سَعیراً
نساء	30	ناراً
	55	سَعیراً
	56	ناراً
انعام	27	نار
	128	نار
	12	طین
اعراف	38	نار
	35	نار
	68	نار
توبه	81	خَز
	106	نار
	113	نار
رعد	17	سَماء

تصویر ۷. برشی از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با ترمودینامیک

شیمی^۸:

علم شیمی به مطالعه علمی ماده در مقیاس اتمی و مولکولی می‌پردازد و عمدتاً با مجموعه‌ای از اتم‌ها مانند گازها، مولکول‌ها، بلورها و فلزات سروکار دارد. همچنین خواص، ساختار، ترکیب، رفتار و تغییرات ماده در ارتباط با واکنش‌های شیمیایی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. این علم شامل درک خواص و برهم‌کنش‌های اتم‌ها و مولکول‌های منفرد برای استفاده در کاربردهای در مقیاس بزرگ تر است. شیمی به

⁷ - Thermodynamics

⁸ - Chemistry

مرادی / تبیان / روحانی مشهدی

دلیل نقشی که در پیوند دادن سایر علوم طبیعی دارد، "علم مرکزی" نامیده می‌شود. شیمی خود شامل زیرشاخه‌های شیمی آلی، شیمی معدنی و بیوشیمی می‌باشد.

۳/۱/۶. شیمی آلی^۹:

شیمی آلی از شاخه‌های بنیادی دانش شیمی است و به مطالعه ساختار، خواص، واکنش‌ها و ترکیبات مبتنی بر کربن، هیدروکربن‌ها و مشتقات آن‌ها می‌پردازد. کلیدواژه‌های مرتبط با این دانش در قرآن کریم محدود است این کلیدواژه‌ها عبارتند از سَجَرَت، قَطْرًا، يُصْهَرُ، تَلْفَحُ، أَوْقَد و شَجَرِ الْأَخْضَر. آیات حاوی این کلیدواژه‌ها به شرح ذیل می‌باشد.

سوره	شماره	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
کهف	29	نَارًا
کهف	96	خَلِيد
حج	20	يُطَوَّن
مومنون	104	تَلْفَحُ
قصص	38	أَوْقَد
یس	80	شَجَرِ الْأَخْضَر
واقعه	71	نَار
واقعه	72	شَجَرَة
تکوین	6	سَجَرَت

تصویر ۸. آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با شیمی آلی

۳/۱/۷. شیمی معدنی^{۱۰}:

شاخه‌ای از شیمی که به خواص و رفتار ترکیبات معدنی مربوط می‌شود. در یک مفهوم گسترده مواد معدنی در ۴ دسته عناصر، ترکیبات یونی، ترکیبات مولکولی و جامدات شبکه‌ای طبقه‌بندی می‌شوند. کلیدواژه‌های مرتبط با این علم در قرآن کریم عبارتند از ذَهَب، فِضَّة، حَدِيد، زُخْرُف، مُهْل، كَنْز، لُؤْلُؤ، قِطْر، حَلِيَّة، أَجَاج، مَرَصُوص، قواریرو آساور. برشی از آیات حاوی این کلیدواژه‌ها در قرآن کریم به شرح ذیل می‌باشد.

⁹- Organic Chemistry

¹⁰ - Inorganic Chemistry

سورده	شماره	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
آل عمران	14 ذَهَبْ	خَیْلْ
	91 ذَهَبًا	خَیْلْ
انعام	95 فَاِتٰی الْخَبْ	اَنْعَامْ
نوبه	34 ذَهَبْ	اَنْعَامْ
اسراء	50 حِجَارَةً	اَنْعَامْ
	93 زُخْرُفْ	اَنْعَامْ
	29 نَارًا	اَنْعَامْ
کهف	31 جَنَّاتٍ	اَنْعَامْ
	82 مَدِیْنَةٍ	اَنْعَامْ
	96 خَدِیْدٍ	اَنْعَامْ
حج	21 خَدِیْدٍ	اَنْعَامْ
قصص	23 جَنَّاتٍ	اَنْعَامْ
	76 کُنُوْزٍ	اَنْعَامْ
سیا	10 جِبَالٍ	اَنْعَامْ
	12 رِیْحًا	اَنْعَامْ
فاطر	12 تَجْرٰنٍ	اَنْعَامْ
	33 جَنَّاتٍ	اَنْعَامْ
	33 فِضَّةً	اَنْعَامْ

تصویر ۹. برشی از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با شیمی معدنی

۳/۱/۸. بیوشیمی^{۱۱}:

شاخه‌ای از علم شیمی که به مطالعه فرآیندهای شیمیایی موجودات زنده و فرآیندهای زنده می‌پردازد. این علم عناصر مختلف را از دو علم بیولوژی و شیمی را با هم ترکیب می‌کند. کلیدواژه‌های مرتبط با پدیده‌های این شاخه از علم شیمی در قرآن کریم عبارتند از: وَقُودٌ، لَمْ يَتَسَنَّهْ، مَاءٌ، قَطِرَانٌ، سَكْرًا، حَصْبٌ، غُثَاءٌ، ضِغْثٌ، يَهْيِجُ، حُطَامٌ، هَشِيمٌ، رَمِيمٌ، خُشْبٌ، صَرِيمٌ، حَطَبٌ، نَخْرَةٌ، رَانٌ، مِسْكٌ وَ عَصْفٌ. برشی از آیات حاوی این کلید واژه‌ها به شرح ذیل می‌باشد.

مرادی / تبیینان / روحانی مشهدی

سوره	شماره	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	24	ناراً
	259	طعام
آل عمران	10	وَقُود
	7	سَمَوَات
یوسف	36	خَمَر
	41	خَمَر
ابراهیم	50	فُطْرَان
نحل	67	فُطْرَان
	49	فُطْرَان
اسراء	98	فُطْرَان
انبیاء	30	سَمَوَات
	98	خَضَب
مؤمنون	41	ضَبِخَة
یس	78	عِظَام
ص	44	يَد
زهر	21	سَمَاء
ناربات	42	زَمِيم
قمر	31	ضَبِخَة
واقعه	65	خُطَاماً
	72	شَجَرَة
		جَازَة
		لَمْ يَنْشَأْ
		جَمَار
		عِظَام
		تَكْسُوا
		نَشْتُرُ
		لَحْماً
		قَرْنَة
		مَاء
		أَرْض
		ظَهْر
		ظَهْر
		نَار
		وُجُوْه
		نَخِيل
		أَعْنَاب
		رِزْقاً خَسِئاً
		سَكْرًا
		فَنَقَى
		مَاء
		عُتَاء
		زَمِيم
		ضَبْعَتَا
		مَرْب
		مَاء
		يُنَابِغ
		أَرْض
		زَرْعًا
		الْوَان
		يَهِيْج
		مُصَفَّرًا
		خُطَاماً
		لَبِ
		هَشِيم

تصویر ۱۰. برشی از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با بیوشیمی

علم زمین: ۱۲

علوم زمین به مطالعه دانش‌هایی که به سیاره زمین مربوط می‌شود، می‌پردازد و شامل هواشناسی، محیط زیست، جغرافیا، زمین‌شناسی، اقیانوس‌شناسی و باستان‌شناسی می‌شود.

۳/۱/۹. هواشناسی ۱۳:

شاخه‌ای از علم زمین است که رویدادهای آب و هوایی را توضیح و پیش‌بینی می‌کند. هواشناسی دانشی است که درباره شناخت جو و هوای اطراف کره زمین به مطالعه و تحقیق می‌پردازد. در این علم درباره فشارجو، دما، باد و بارندگی ابر و بسیاری از پدیده‌های جوی بحث می‌شود. پدیده‌های هواشناسی عبارتند از: ابر، مه، بارش، باد، آذرخش، صاعقه، طوفان، رعد و برق، گردباد، تندباد، سیل، تگرگ و طوفان. این کلیدواژه‌ها در قرآن کریم عبارتند از: صَيِّب، رعد، بَرَق، صَوَاعِق، ماء، تَصْرِيفِ الرِّيح، سَحَاب، غَمَام، وَاِبل، طَلٌّ، اِعْصَار، صِرٌّ، رِيح، مَطَر، سَمَاء، طَوْفَان، مِدْرَارًا، يُغَاث، سَيْل،

¹² Earth Science

¹³ - Meteorology

عاصف، صَيْحَة، حاصِباً، قاصِفاً، وَدَق، هَبَاء، طُلَّة، رَحْمَتِ اللّٰه، طُلُل، غَيْث، طَلَّ، رِيحاً
صَرَصَراً، سَحَابٌ مَّرْكُوم، سَمُوم، مَزْن، عَارِضاً، ذَارِيَات، حَامِلَات، زَمَهْرِير، مُعْصِرَات، نَقْعاً،
رَجع و عاصِفَات.

نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با این علم به شرح ذیل می‌باشد.

سوره	شماره	آیه	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	19	ضُيُوبِ	سحاب
	20	نُجُومِ	نجوم
	22	أَرْضِ	ارض
	55	صَاعِقَةٍ	صاعقه
	57	غَمَامِ	غمام
	59	سَمَاءِ	سماء
	164	سَمَوَاتِ	سموات
	210	غَمَامِ	غمام
	264	ضُفُوفَانِ	ضفوفان
	265	جَنَّةِ	جنت
آل عمران	266	جَنَّةِ	جنت
	117	رِيحِ	ريح
	102	قَطْرِ	قطر
	6	أَرْضِ	ارض
	99	سَمَاءِ	سماء
	57	رِيحِ	ريح
	84	قَطْرِ	قطر
	133	طُوفَانِ	طوفان
	160	اسْتَسْقَى	استسقى
	22	بَرِ	بر
یونس	24	سَمَاءِ	سماء
	52	سَمَاءِ	سماء
	49	نُجُومِ	نجوم
یوسف	49	نُجُومِ	نجوم
	49	نُجُومِ	نجوم
	49	نُجُومِ	نجوم
	49	نُجُومِ	نجوم
	49	نُجُومِ	نجوم
	49	نُجُومِ	نجوم
	49	نُجُومِ	نجوم
	49	نُجُومِ	نجوم
	49	نُجُومِ	نجوم
	49	نُجُومِ	نجوم

تصویر ۱۱. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با هواشناسی

۳/۱/۱۰. جغرافیا ۱۴:

شاخه‌ای از علم زمین است که سرزمین‌ها، ویژگی‌ها، ساکنان و پدیده‌های زمین را مطالعه می‌کند. جغرافیا ارتباط گسترده‌ای با رشته علوم طبیعی دارد. پدیده‌های جغرافیایی عبارتند از: بیابان‌ها، جنگل‌ها، غارها و موقعیت‌هایی مثل شهرها و روستاهاست. پدیده‌های جغرافیایی در قرآن کریم با کلیدواژه‌هایی همچون قَرِیَّة، طُور، بَلَد، صَفَا، مَرَوَّة، أَرْض، أُمُّ الْقُرَى، جِبَال، مُوتَفِكَات، عُدُوَّة الدُّنْیَا، عُدُوَّة الْقُصُوی، جُرُف، وادی، مِصر، مَبُوءاً، جودی، رُكن، بَدُو، اَیْکَة، حِجَر، رَقِیم، بَیْنَ السَّدِّین، مَکَان، وادِ الْمُقَدَّسِ طُوی، حَدَب، بَیت العَتِیق، طُورِ سِیناء، طُور سِینین، مَنَزِل، قِیْعَة، مُسْتَقَرَّ،

مرادی / تبیانان / روحانی مشهدی

مُقام، سَبَا، مَدَین، بُقْعَةُ الْمُبَارَكَةِ، حَرَم، مَعَاد، تُبَّع، أَحْقَاف، مَكَّة، یَثْرِب، سِدْرَةُ الْمُنْتَهی و اِزْم برچسب گذاری شده‌اند.

به عنوان نمونه برشی از آیات حاوی پدیده‌های طبیعی علم جغرافیا به شرح ذیل می‌باشد.

سوره	شماره	آیه	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	58	قُرْبَةِ	گِلَا
	63	طُورِ	
	93	طُورِ	عَجَل
	126	تِلْدا	ثَمَرَات
	158	ضُفَا	فَرْوَة
نساء	259	طَعَام	شَرَاب
	75	قُرْبَةِ	
	154	طُورِ	
	21	اَرْضِ	
	26	اَرْضِ	
انعام	92	اُمِّ الْاَرْضِ	
	57	رِیَاح	سَحَاباً ثِقَالاً
	58	تِلْدا	ثَمَرَات
	74	اَرْضِ	جِبَال
	82	قُرْبَةِ	
اعراف	88	قُرْبَةِ	
	94	قُرْبَةِ	
	101	قُرْبِ	
	111	قُدَّائِن	
	123	مَدِیْنَة	
	137	مَشَارِقِ الْاَرْضِ	قَمَارِب
	161	قُرْبَةِ	
	163	قُرْبَةِ	حَاجِرَاتُ الْيَحْز
			حِثَان

تصویر ۱۲ نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با علم جغرافیا

۳/۱/۱۱. محیط زیست^{۱۵}:

این زیر شاخه ترکیبی از دانش‌های مختلف در علم است که شامل مجموعه‌ای از عوامل زیستی و محیطی در قالب محیط زیست و غیر زیستی است که بر زندگی یک فرد یا گونه تاثیر می‌گذارد و از آن تاثیر می‌پذیرد. در قرآن کریم کلیدواژه‌هایی همچون اَرْض و مَرَعی به این علم مرتبط است.

نمونه‌ای از آیات حاوی این کلیدواژه‌ها به شرح ذیل می‌باشد.

ردیف	سوره	شماره	کلید واژه مرتبط به پدیده طبیعی
22	ارض	شما	ثَمَرَات
29	ما فی الارض	شما	شیخ شَمَوَات
30	ارض	دعاء	
36	ارض		
61	طعام	ارض	ثَقُلَ غِثَاء فُوم غَدَس
164	شَمَوَات	ارض	نَهَار لَیْل نَحْر مَاء اَحِیَا الْاَرْض دَابَّة ثَمْرِیْف الرِّیَاح سَحَاب
168	کُلُوا	ما فی الارض	
205	خَرْتُ	ثَنَل	ارض
255	بِنَّة	نَوْم	شَمَوَات اَرْض اِیْدَى خَلَف
133	شَمَوَات	ارض	
137	ارض		
97	ارض		
100	ارض		
6	ارض	شما	اَنْهَار
11	ارض		
71	ارض		
116	ارض		

تصویر ۱۳. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با محیط زیست

۳/۱/۱۲. زمین‌شناسی^{۱۶}:

زمین‌شناسی شاخه‌ای از علوم طبیعی است که به مطالعه کره زمین و سنگ‌هایی از آن تشکیل شده و فرآیندهایی که در طی زمان تغییر می‌کنند می‌پردازد. این فرآیندها شامل لغزش زمین، زمین لرزه و فوران آتشفشانی و بعضی کانی‌ها است. پدیده‌های زمین‌شناسی شامل سنگ، کوه، آتشفشان، زلزله، لغزش زمین، رود، چشمه، صخره و... می‌باشد. این پدیده‌ها در قرآن کریم با کلیدواژه‌های اَنْهَار، اَرْض، عَیْن، جَبَل، صَفْوَان، تُرَاب، صَلْدًا، طَیْن، حُفْرَة، صَعِید، بَرّ، نَوی، سُهول، رَجْفَة، غَار، فَارَ التَّنُّور، سَجَّیْل، جُبّ، اَوْدِیَة، صَلْصَال، سُبُل، یَنْبوعاً، زُلْزَلَتِ الْاَرْض، اَثْقَال، زِلْزَال، سُقِیَا، دُكَّتِ الْاَرْض، صَخْرَة، صَدَع، اُخْدود، بُعِثِرَتْ، سَاهِرَة، رَادِفَة، رَوَاسِی شَامِخَات، سَلْسَبِیل، كَثِیْبًا، طَغَا الْمَاء، اَلْقَت، غُور، تَمُور، رُجَّت، بُسَّت، اَعْلَام، اَجْدَاث، عَرَاء، مَزَقْنَا، طُود، كُنُوز، تَمِید، قَاعًا، سَرِیًّا، رَدَم، ثَری و كهف مقداردهی شده‌اند. نمونه‌ای از آیات حاوی این کلیدواژه‌ها به شرح ذیل می‌باشد.

مرادی / تبیان / روحانی مشهدی

سوره	شماره آیه	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	24	نَارًا
	25	جَنّاتٍ
	60	خَجَرٍ
	74	جِجَاثٍ
	116	سَمَواتٍ
	164	سَمَواتٍ
	249	نَهَرٍ
	255	سِنَةٍ
	260	جَبَلٍ
	264	ضُفَوانٍ
	266	جَنَّةٍ
	267	أَرْضٍ
	284	سَمَواتٍ
	15	جَنّاتٍ
	29	ضُفُورٍ
	49	طَيرٍ
	59	كُوابٍ
	83	سَمَواتٍ
	103	قُلُوبٍ
	109	سَمَواتٍ
	129	سَمَواتٍ
	136	جَنّاتٍ
	195	جَنّاتٍ
	198	جَنّاتٍ
آل عمران		جِجَاثٍ
		وَقُودٍ
		أَنْهَارٍ
		لُحْمَةٍ
		اَشْرَوا
		كَلِوا
		عَينٍ
		أَنْهَارٍ
		مَاءٍ
		قُلُوبٍ
		أَرْضٍ
		لَیلٍ
یوسف		نَهَرٍ
		یَحِیَی
		مَاءٍ
		أَحْیاءُ الْأَرْضِ
		دَایَةِ
		تَصْرِیفُ الرِّیاحِ
		سَحَابٍ
		سَمَواتٍ
		أَرْضٍ
		أَیْدِی
		خَلْفٍ
		ضَلالًا
طه		وَابِلٍ
		أَعْنَابٍ
		أَنْهَارٍ
		تَمْرَاتٍ
		إِعْصارٍ
		نَارٍ
		كُذِّبَتْ
		أَرْضٍ
		سَمَواتٍ
		أَرْضٍ
		أَنْهَارٍ
		سَمَواتٍ
احزاب		سَمَواتٍ
		أَرْضٍ
		طَیرٍ
		كُوابٍ
		سَمَواتٍ
		أَرْضٍ
		طَیرٍ
		كُوابٍ
		سَمَواتٍ
		أَرْضٍ
		سَمَواتٍ
		أَنْهَارٍ

تصویر ۱۴. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با زمین‌شناسی

۳/۱/۱۳. اقیانوس‌شناسی^{۱۷}:

شاخه‌ای از علم زمین که به مطالعه اقیانوس‌ها و تاثیر آن بر کره زمین می‌پردازد. پدیده‌های اقیانوس‌شناسی شامل اقیانوس‌ها، دریاها، خلیج‌ها و مصب‌ها و... است. کلیدواژه‌های مرتبط با این علم در قرآن کریم عبارتند از: بَحْر، یَم، عَذْبُ فُرَات، مِلْحُ أُجَاج، سَبْعَةُ أَبْحُر.

نمونه‌ای از آیات حاوی پدیده‌های طبیعی مرتبط با این علم به شرح ذیل می‌باشد.

سوره	شماره آیه	کلید واژه مرتبط به پدیده طبیعی
بقره	50	بحر
	164	شموات
	59	تُر
انعام	63	كَلِمَاتِ الْفَرِّ
	97	كَلِمَاتِ الْفَرِّ
	136	نَمِ
اعراف	138	بحر
	163	قَرْيَةٍ
	22	نَر
یونس	90	بحر
	17	سَمَاء
رعد	32	شموات
ابراهیم	16	بحر
نحل	66	بحر
	67	تُر
	69	قَاصِفًا
اسراء	70	تُر
	60	بَحْرَيْنِ
	61	مُجْتَمِعِ
کهف	63	حَوْتَ
	79	بحر
	109	بَحْرُ

تصویر ۱۵. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با اقیانوس شناسی

۳/۱/۱۴. باستان‌شناسی^{۱۸}:

۳/۲. علوم زیستی:

این شاخه از علوم طبیعی خود شامل زیرشاخه‌هایی همچون کشاورزی، آناتومی، گیاه شناسی، بیوشیمی، جنین شناسی، ژنتیک، زیست پزشکی، تغذیه، زیست دریایی، جانور شناسی، پرنده شناسی و حشره شناسی می‌شود.

۳/۲/۱. کشاورزی^{۱۹}:

این علم به مطالعه تولید محصولات زراعی از زمین می‌پردازد در واقع کشاورزی را می‌توان تعریف کرد: مجموعه‌ای از دانش‌های تولید، پرورش، نگهداری، و کنترل کیفیت محصولات زراعی، باغی و دامی.

کلیدواژه‌های مرتبط با این علم در قرآن کریم عبارتند از: جَنَات، تین، زَيْتُون، فَكِهَةٌ، حَدَائِقُ، نَخْل، اَنْبَتْنَا، شَقَقْنَا الْاَرْضَ، قُطُوف، حَرث، صَارِمِينَ، يَصْرِمُنَّ، نَبَات، شَجَرَةٌ،

18 - Archaeology

19- Agronomic

مرادی / تبیانیان / روحانی مشهدی

زَرع، طَلح، رُمان، مُدهامَّتَان، أَفنان، ثَمَرات، سِدر، أَكُلِ حَمَط، اَثَل، رَوْصَة، اَثاروالأَرْض، أَكُل، يَعْصِرُون، حَصَد، سُنْبُل، اسْتَعْمَر، مَن، فَالِقُ الْحَبِّ، بَقْل، قِثَاء، فوم، عَدَس و بَصَل. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با این علم به شرح ذیل می‌باشد.

سوره	شماره آیه	آیه	کلید واژه مرتبط به پدیده طبیعی
بقره	22	أَرْض	ثَمَرات
	25	جَنَات	ماء
	71	يَقْرَو	ثَمَرات
	126	أَلْبَا	تَسْقِي الْخَرْث
	155	ثَمَرات	
	205	خَرْث	أَرْض
	261	خَبْث	ثَمَرات
	265	جَنَّة	ظِل
	266	جَنَّة	ثَمَرات
	14	ذَهَب	خَرْث
آل عمران	15	جَنَات	ثَمَرات
	117	رِجَح	خَرْث
	136	جَنَات	ثَمَرات
	195	جَنَات	ثَمَرات
	198	جَنَات	ثَمَرات
نساء	13	جَنَات	ثَمَرات
	57	جَنَات	ثَمَرات
	122	جَنَات	ثَمَرات
مائده	12	جَنَات	ثَمَرات
	85	جَنَات	ثَمَرات
	119	جَنَات	ثَمَرات

تصویر ۱۷. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با علم کشاورزی

۳/۲/۲. آناتومی ۲۰:

علمی است که به بررسی ساختارهای داخلی و خارجی ارگانیسم‌ها می‌پردازد که نحوه ساخت و عملکرد اجزای متنوع بدن را بررسی می‌کند. به عبارت دیگر این علم به مطالعه شکل و عملکرد در گیاهان، حیوانات و سایر موجودات و به طور خاص در انسان می‌پردازد. کلیدواژه‌هایی که در قرآن کریم مرتبط با این علم هستند عبارتند از : سَمْع، بَصَر، قَلْب، أَصَابِع، اِذَان، اِذَان، دِمَاء، طَهر، وَجْه، بَطْن، يَد، رَأْس، أَرْحَام، لَحْم، عِظَام، لُب، عَيْن، صَدْر، اَلْسِنَة، أَفْوَاح، جَنُوب، جُلُود، مَرَافِق، كَعْبَيْن، شَوَى، أَرْجُل، دَمْع، تَرَاقِي، جَنَاح، صُم، بُكْم، أَسْر، عُمَى، أَفِيدَة، طُفْر، شُحُوم، حَوَايا، سَوَوات، عَمِين، أَعْنَاق، بَنان، أَدْبَار، جِبَاه، ناصِيَة، أَصَواف، أَوْبَار، أَشعار، يَمِين، شِمَال، ذِرَاعِي، كَف، أَرز، فَرَج، طَرَف، ساق، أَذْقان، جَبِين، أَقْدام، رِقَاب، خُرطوم، وَتِين، أَمْعاء، حَبِلِ الْوَرِيد، أَحْلام، سِيما، عَالِي، حُلُقُوم، أَجْسام، صُلْب، تَرَائِب و جيد. البته قابل ذکر است که

بسیاری از پدیده‌های آناتومی در معنای استعاره‌ای و اخروی خود به کار رفته مانند واژه «بد» که گاهی در معنای استعاره‌ای قدرت^{۲۱} یا اعمال انسان^{۲۲} بکاررفته است. نمونه‌ای از آیات حاوی این پدیده‌ها به شرح ذیل می‌باشد.

سوره -	شماره آیه -	کلیه واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	7	قلب
	17	نور
	18	شم
	19	هذیب
	20	برق
	30	ارض
	35	جله
	55	صاعقه
	74	ججازه
	84	دما
	95	ایدی
	97	قلب
	101	ظهور
	118	قلب
	144	وجه
	149	وجه
	150	وجه
	171	یتین
	173	لحم الخنزیر
	174	ما ذکرون
	177	وجوده
	195	ایدی
	196	لؤوس
	228	ارحام
	249	نهر
	255	سنة
	259	طعام
نساء	30	ارض
	55	صاعقه
	84	دما
	173	لحم الخنزیر
	196	لؤوس
	228	ارحام
	249	نهر
	255	سنة
	259	طعام
	260	جنل
آل عمران	6	ارحام
	7	لب
	13	غیر
	29	صدور
	35	طن
	167	اقواه
	191	جنوب
	43	ضعیفاً
	103	جنوب
	3	ذم
مائده	6	کیمین
	33	ارجل
	38	ایدی
	45	غیر
	64	ید
	83	اعین
		ذمع
		ایدی
		اُن
		بین
نور		جرجح
		مطیبة
		ماء
		ضمید
		جُلُأ
		فوقوذة
		مُتَبَتِّة
		لؤوس
		ارجل
		نفس

تصویر ۱۸. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با آناتومی (کلی)

سوره -	شماره آیه -	کلیه واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	30	ارض
	55	صاعقه
	84	دما
	173	لحم الخنزیر
	196	لؤوس
	228	ارحام
	249	نهر
	255	سنة
	259	طعام
	260	جنل
	6	ارحام
	7	لب
	13	غیر
	29	صدور
	35	طن
	167	اقواه
	191	جنوب
	43	ضعیفاً
	103	جنوب
	3	ذم
	6	کیمین
	33	ارجل
	38	ایدی
	45	غیر
	64	ید
	83	اعین
آل عمران		ذمع
		ایدی
		اُن
		بین
		جرجح
		مطیبة
		ماء
		ضمید
		جُلُأ
		فوقوذة
نساء		مُتَبَتِّة
		لؤوس
		ارجل
		نفس
		ماء
		ضمید
		جُلُأ
		فوقوذة
		مُتَبَتِّة
		لؤوس

تصویر ۱۹. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با آناتومی (دنیوی)

۲۱ - آیه ۱۰ سوره فتح
۲۲ - آیه ۴۷ سوره قصص

۳/۲/۴. جنین‌شناسی^{۲۵}:

جنین‌شناسی از مهم‌ترین حوزه‌های علم پزشکی و پیراپزشکی است که به طور خلاصه رشد و نمو جنین را بررسی می‌کند. به صورت کلی در جنین‌شناسی تمام وقایع از زمان لقاح سلول‌های جنسی تا هنگام تولد یک فرد جدید مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرد. کلیدواژه‌هایی که در قرآن کریم به این علم مرتبط است عبارتند از: نُطْفَة، عَلَقَة، مُضْغَة؛ طُلُمَاتٍ ثَلَاث، أَجَنَّة، أَطْوَاراً، مَنِيٌّ يُمْنِي، سَوَى، أَمْشَاج و قَرَار مَكِين.

آیات شامل این پدیده‌ها به شرح ذیل می‌باشد.

سوره	شماره آیه	کلید واژه مرتبط به پدیده طبیعی
نحل	4	نُطْفَة
کهف	37	ثَرَاب
حج	5	ثَرَاب
مومنون	14	نُطْفَة
فاطر	11	ثَرَاب
یس	77	انسان
زهر	6	نَفْسٍ وَاجِبَةٍ
غافر	67	ثَرَاب
نجم	32	اَرِض
نوح	14	اَطْوَاراً
قیامت	37	نُطْفَة
	38	عَلَقَة
انسان	2	نُطْفَة
مراسلات	21	قَرَار مَكِين
عبس	19	نُطْفَة
علق	2	عَلَق

تصویر ۲۱. آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با دانش جنین‌شناسی

۳/۲/۵. ژنتیک^{۲۶}:

ژن‌شناسی بخشی از دانش زیست‌شناسی است که به وراثت و تفاوت‌های جانداران پرداخته که با استفاده از قانون و مفاهیم موجود در این دانش می‌توانیم به شباهت و تمایز دو موجود نسبت به یکدیگر پی ببریم. دانش ژن‌شناسی، انتقال داده‌های زیستی از یک سلول به سلول دیگر یا از پدر و مادر به نوزاد و نسل‌های آینده تعریف می‌شود. کلیدواژه‌های مرتبط با این دانش شامل ذُرِّيَّة، نَسْل، نَفْسٍ وَاحِدَة، زَوْج،

²⁵ - Embryology

²⁶ - Genetics

مرادی / تبیینیان / روحانی مشهدی

رجال، نساء، آخر، اهل، آخ، بنی، غلام، بنات، انثی، حفدة، بنین، یرث، خلف^{۲۷}، وراء^{۲۸}، ابن، أم، نسب، صهر، تقطعون السبیل، اباء، أبناء، إخوان، أبناء إخوان، أبناء أخوات، ناس^{۲۹}، بنی آدم، هب، أناث، ذکور، عقب، عشیره، لا یلدوا، والدو ولد می‌باشد. نمونه‌ای از این آیات مرتبط به شرح ذیل می‌باشد.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی	شماره آیه	نام سوره	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	124	بقره	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	128	بقره	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	205	بقره	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	266	بقره	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	34	آل عمران	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	36	آل عمران	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	38	آل عمران	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	1	نساء	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	114	مائده	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	84	مائده	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	98	انعام	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	133	انعام	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	172	انعام	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	173	انعام	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	189	انعام	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	45	هود	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	69	یوسف	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	90	یوسف	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	23	رعد	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	38	رعد	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	35	رعد	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء
	37	ابراهیم	ذکر	نساء	آل عمران	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء	نساء

تصویر ۲۲. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با ژنتیک

۳/۲/۶. پزشکی ۳۰:

یک دانش کاربردی است که هدف آن، حفظ و ارتقای تندرستی، پیشگیری و درمان بیماری‌ها و بازتوانی آسیب دیدگان است این کار با شناخت بیماری‌ها، تشخیص، درمان و پیشگیری پزشکی از بروز آن‌ها انجام می‌شود. پدیده‌هایی که در قرآن کریم مرتبط با این علم هستند با کلیدواژه‌های مَحِیض، حَرث، یَرْضِعْنَ، تَمَسَّوْهُنَّ، نَوْم، سَنَة، نَكسوا، نُنْشِرُ، وَضَعْتَ، کَبَر، عاقِر، اَکْمَة، اَبْرَص، قَرَح، نَعاس، جُنُب، مَرَض، حَمَر، ضَرَاء، حَمَلَتْ، مَنام، ظَمَأ، نَصَب، مَخْمَصَة، عَجوز، شَیخ، اَبِیَضَّت عَیْناه، رِیح، بَصیر، تَغِیضُ الارحام، تَزْداد، اَعْمی، انسان، حَمَأٌ مَسْنون، شِفاء، اَبْکَم، یُطونِ اُمْهات، اَیْقاض، رُقود، اَشْدُّ، مَخاض، مِنْ غَیْرِ سَوْء، مِساس، زُرْقاً، تَشْجوع، تَظْمَوْا، تَضْحی، اَصْلَحْنا، قَرار مَکین،

۲۷ - آیه ۵۹ سوره مریم

۲۸ - آیه ۵ سوره مریم

۲۹ - آیه ۲۸ سوره فاطر

مَرْضَعَةً، ذَاتَ حَمْلٍ، نُخْرِجُكُمْ طِفْلاً، مَرَضْتُ، يَشْفِينِ، ذُكْرَانٍ، تَقْطَعُونَ السَّبِيلَ، فَصَالِ،
مَاءٍ مَّهِينٍ، عَلَقٌ، صُلْبٌ، تَرَائِبٌ، مَاءٍ دَافِقٍ، رَكَبٌ، نُطْفَةٌ، سَوَى، كَوَاعِبِ، شَيْبٍ، مِنْ يُمْنِي،
نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ، قَطَعْنَا الْوَتِينَ، نَائِمٌ، أَبْكَاراً، يَنْسَنَ، وَلَدَنَ، ثَمْنُونَ، هِيمٌ، يُصَدَّعُونَ،
يَطْمِثُهُنَّ، عَقِيمٌ، يَهْجَعُونَ، أَعْرَجٌ، إِنَاثٌ، ذُكُورٌ، يَذَرُؤُنَّ، طُلُمَاتٍ ثَلَاثٌ، سَقِيمٌ، غَوْلٌ،
يَنْزَفُونَ، رَمِيمٌ، نَعْمَرٌ، مُضْغَةٌ بِرَجَسٍ گزاری شده است.

به عنوان نمونه برشی از این آیات به شرح ذیل می باشد.

سوره	شماره آیه	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	219	خمر
	222	فحیض
	223	خرث
	233	یُرِضَعْنَ
	236	تَمْسُوهُنَّ
	237	تَمْسُوهُنَّ
	255	سِنَّةٌ
آل عمران	259	طَعَامٌ
	6	أَرْحَامٌ
	36	وَضِعَ
	40	كَیْرٌ
	47	وَلَدٌ
	49	طَلِینٌ
	140	فَرْحٌ
	154	نُفَاسٌ
	172	فَرْحٌ
	56	نَارًا
نساء	6	كَمِینٌ
	90	خمر
مائده	91	خمر
	110	طَلِینٌ

تصویر ۲۳. نمونه ای از آیات حاوی کلیدواژه های مرتبط با علم پزشکی

۳/۲/۷. تغذیه ۳۱:

یکی از احتیاجات طبیعی انسان خوراک است. خوراک دائمی مهم ترین عامل بقای زندگی و طول عمر می باشد.

غذای انسان باید شامل پروتئینها، چربی ها، کربوهیدرات ها، مواد معدنی، ویتامین، آب و هوا باشد تا رشد و سلامت یاخته های بدن تأمین شود. در قرآن کریم واژه های

مشمّل بر این دانش عبارتند از : کُلُوا، طَيِّبَات، مَنّ، طَعَام، يُزْضِعَنَّ، شَرَاب، رِزْق، اسْتَسْقَى، عَجَلَ حَنِيد، خَمْر، مَنَافِع، لَحْمًا طَرِيًّا، لَبَن، لَحْمَ الْخَنزِير، غَدَاء، زُطْب، خُبْز، دُهْن، صِبْغ، زَيْت، فَاكِهَةٌ، أَنْعَام، مَعِين، حَمِيم، بَارِد، غَسَّاق، أَقْوَات، أَكْوَاب، عَسَلٍ مُّصَفًّى، مَاءٍ غَيْرِ ءَاسِنٍ، كَأْسٍ، لَحْمِ طَيْر، أَجَاج، يَضَعَنَّ، غَسْلِينَ، مِزَاج، سَلْسَبِيل، مَاءٍ فُرَاتًا، رَحِيق، تَسْنِيم، مَرَعَى، ضَرِيع، زَيْتُون، نَخِيل، رُمَان، ثَمَرَات، عَنَب.

به عنوان نمونه بررسی از این آیات حاوی پدیده طبیعی علم تغذیه به شرح ذیل می باشد.

نام سورہ	شمارہ آیہ	کَلْبِدَ وَارِثَ مَرْبُوطَ بِہِ پَلِیدَہ طَبِیعی
بقرہ	57	غَمَام
	58	قُرْثَہ
	60	خَجَر
	61	طَعَام
	172	کُلُو
	174	مَا تَأْكُلُونَ
	233	يُرِضِعْنَ
	259	طَعَام
	265	جَنَّةٌ
	93	طَعَام
نساء	160	طَبِیَات
	75	طَعَام
مائدہ	88	طَبِیَّیَا
	96	صَدِیْحَتِہِ
انعام	99	سَمَاء
	118	کُلُو
	119	تَاكُلُوا
	121	تَاكُلُوا
	138	لَا يَطْعَمُ
	141	جَنَات
	142	انعام
	146	طَفَّر
	146	عَنَم
	146	شُحُوم

تصویر ۲۴. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با علم تغذیه

۳/۲/۸. زیست دریایی^{۳۲}:

زیست دریایی یا زندگی دریایی، به مجموعه گیاهان، جانوران و دیگر موجودات زنده‌ای گفته می‌شود که در آب شور دریاها، اقیانوس‌ها یا آب شور ساحلی زندگی می‌کنند. زندگی دریایی، تأثیری اساسی بر طبیعت کره زمین دارد. موجودات دریایی اکسیژن تولید کرده و کربن جذب می‌کنند. برخی جانداران دریایی حتی به ایجاد خشکی‌های جدید کمک می‌کنند. در قرآن کریم هم به این موجودات دریایی اشاره شده‌است که می‌توان موارد زیر را نام برد: صَيْدُ الْبَحْرِ، مَرَجَان، حوت و نون .

آیات مرتبط با این دانش به شرح ذیل می باشد.

سوره ▼	شماره آیه ▼	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
مائده	96	ضبط البحر
اعراف	163	طعام
کهف	61	حاجرة البحر
انبیاء	63	حوت
صافات	87	حوت
الرحمان	142	ظلمات
قلم	22	نون
	58	حوت
	48	لؤلؤ
		فرجان
		فرجان
		نادی

تصویر ۲۵. آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با زیست دریایی

۳/۲/۹. جانورشناسی ۳۳:

رشته‌ای از زیست‌شناسی است که به بررسی جانوران می‌پردازد. واژه جانور خود به معنای دارنده جان است و همانگونه که از این نام برمی‌آید، جانورشناسی، جانوران را از همه جنبه‌ها بررسی می‌کند. در این پژوهش هر جنبه‌ای به غیر از پرندگان و حشرات را که به صورت مجزا بررسی می‌شود در این بخش بیان شده است.

کلیدواژه‌های مرتبط با علم جانورشناسی در قرآن کریم شامل موارد زیر است:

عجل، قَرْدَة، بَقَرَة، دَابَّة، حِمَار، حَیْل، اَنْعَام، خِنْزیر، مُنْخَنِقَة، مَوْقُودَة، نَطِیْحَة، جَوَارِح، صَیْد، هَدی، قَلَائِد، بَحِیْرَة، سَائِبَة، وَصِیْلَة، صَّان، مَعَز، اِیْل، غَنَم، جَمَل، نَاقَة، تُعْبَان، صَفَادِع، کَلْب، ذِئْب، بَعِیْر، بَغَال، ضَامِر، زَوْجِیْن، نَعْجَة، صَافِنَات، حَمِیْر، هِیْم، رِکَاب، قَسْوَرَة، جِمَالَت، عِشَار، وُحُوش، عَادِیَات، فِیْل.

نمونه از آیات مشتمل بر این کلیدواژه‌ها به شرح ذیل می باشد.

مرادی / تبیان / روحانی مشهدی

1	نام سوره	شماره آیه	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
2	بقره	51	نیلۃ
3		54	عجل
4		65	قِرْطَة
5		67	بَقَرَة
6		68	بَقَرَة
7		69	بَقَرَة
8		70	بَقَرَة
9		71	بَقَرَة
10		93	طور
11		164	سَمَوَات
12	آل عمران	173	هَيْئَة
13		259	طَلْعَام
14		14	ذَهَب
15		119	عَاذَان
16		153	صَاعِقَة
17		1	أَنْعَام
18		3	ذَم
19		4	جَوَارِح
20		60	قِرْطَة
21		95	ضَمِید
22	مائده	97	هَدَى
23		103	نَحِیرَة
24		38	دَاۤءَة
			طَائِر
	نساء		عجل
			أَنْعَام
			صَاعِقَة
			طَلْعَام
			ذَهَب
			فِضَّة
			خَبَل
			أَنْعَام
			جَمَار
			عِظَام
	تیس		تَمِیز
			أَحْیَا الْأَرْض
			دَاۤءَة
			تَصْرِف الرِّیَاح
			قِرْطَة
			عجل
			صَاعِقَة
			أَنْعَام
			طَلْعَام
			ذَهَب
	نساء		عجل
			صَاعِقَة
			أَنْعَام
			طَلْعَام
			ذَهَب
			فِضَّة
			خَبَل
			أَنْعَام
			جَمَار
			عِظَام
	تیس		تَمِیز
			أَحْیَا الْأَرْض
			دَاۤءَة
			تَصْرِف الرِّیَاح
			قِرْطَة
			عجل
			صَاعِقَة
			أَنْعَام
			طَلْعَام
			ذَهَب

تصویر ۲۶. نمونه‌ای از آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با جانورشناسی

۳/۲/۱۰. پرندشناسی ۳۴:

شاخه‌ای از جانورشناسی است که به مطالعه زندگی پرندگان و به عبارت دیگر به بررسی همه جوانب پرندگان می‌پردازد. آیاتی که اشاره به این دانش دارند شامل کلید واژه‌های طَیْر، هُدْهُد، سَلَوٰی، غُرَاب، طَائِر، بَیض و صَاقَات هستند. آیات مرتبط و شامل این کلیدواژه‌ها به‌صورت زیر می‌باشد.

1	نام سوره	شماره آیه	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
2	بقره	57	قَمَام
3		260	جَبَل
4		49	طَلْع
5		31	أَرْض
6		110	أَرْض
7		38	دَاۤءَة
8		160	أَسْقَمَی
9		36	قَمَر
10		41	قَمَر
11		79	قَمَر
12	آل عمران	80	جَابِلِ الْكَلْب
13		79	جَبَل
14		31	سَمَاء
15		41	سَمَوَات
16		16	وَرِیْط
17		17	طَلْع
18		20	طَلْع
19		10	جَبَل
20		49	طَلْع
21		19	طَلْع
22	نساء	19	طَلْع
23		3	طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
	تیس		طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع
			طَلْع

تصویر ۲۷. آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با علم پرند شناسی

۳/۲/۱۱. حشره‌شناسی ۳۵:

علمی است که از جنبه‌های مختلف به مطالعه حشرات می‌پردازد. به عبارت دیگر هر شکلی از مطالعه علمی که در آن تمرکز روی پژوهش‌های مربوط به حشرات است، حشره‌شناسی نام دارد. در قرآن کریم کلیدواژه‌های همچون بَعُوضَة، جَرَاد، قُمْل، نَحْل، ذُبَاب، نَمَل، عَنكَبُوت و فَرَّاش از مصادیق این دانش هستند. آیات مشتمل بر این کلیدواژه‌ها به صورت زیر است.

سوره	شماره آیه	کلید واژه مربوط به پدیده طبیعی
بقره	26	بَعُوضَة
اعراف	133	طُوفَان
نحل	68	نَحْل
حج	73	ذُبَاب
نمل	18	وادی نَمَل
عنکبوت	41	عَنكَبُوت
سبا	14	دَابَّة اَرْض
فجر	7	اَبْصَار اَجْدَاث جَرَاد
فاره	4	فَرَّاش

تصویر ۲۸. آیات حاوی کلیدواژه‌های مرتبط با حشره‌شناسی

۴. آمار موضوعی پدیده‌های طبیعی در قرآن کریم

پس از استخراج و تحلیل آیات، نتایج آماری نشان داد که در مجموع ۱۹۴۴ آیه به نحوی از پدیده‌های طبیعی سخن گفته‌اند. بر اساس اینکه این پدیده‌ها امروز توسط کدام شاخه علمی مورد مطالعه قرار می‌گیرد، این آیات در دو بخش اصلی علوم فیزیکی و علوم زیستی جای می‌گیرند که هرکدام شامل چندین زیرشاخه هستند. همچنین، از نظر دلالت معنایی، هر آیه در یکی از سه دسته دنیوی، اخروی یا استعاری طبقه‌بندی شده‌است.

دلیل این طبقه بندی آن است که توجه داشته باشیم در کاربردهای استعاری یا اخروی ممکن است یک ویژگی خاص از پدیده مورد نظر باشد که آن را مناسب تشبیه

مرادی / تیبانیان / روحانی مشهدی

و وصف پدیده‌ای دیگر یا رویدادی در آخرت نموده است. در یادکرد دنیوی غالباً پدیده طبیعی به عنوان آیت پروردگار و نشانه علم و قدرت او مطرح شده است. در این بیانات گاه گزاره‌هایی درباره اوصاف دقیق درباره این پدیده‌ها ارائه شده که دیدگاهی را به محققان در حوزه علوم طبیعی الهام می‌کند یا توسط علوم و دانش‌های بشری قابل داوری است و در نتیجه آشکار شدن دقت بیان قرآن در این گزاره‌ها به نحوی که آن را فراتر از چارچوب‌های علمی زمانه خود قرار می‌دهد، الهی بودن این کتاب را تایید می‌کند.

جدول ۱. توزیع کل آیات برحسب حوزه و نوع دلالت

حوزه علمی	دنیوی	اخروی	استعاری	جمع کل
علوم فیزیکی	944	173	49	1,166
علوم زیستی	567	211	270	1,048
جمع کل	1,511	384	319	2,214*

*توضیح: از آن جا که برخی آیات در چند شاخه هم‌زمان کاربرد دارند (مثلاً هم در کیهان‌شناسی و هم زمین‌شناسی)، مجموع اعداد بیش از رقم کل (۱۹۴۴ آیه) است؛ بنابراین داده‌ها با یکدیگر هم‌پوشانی دارند.

بر اساس داده‌های استخراج‌شده از آیات قرآن کریم، در مجموع ۱۹۴۴ آیه به نحوی به پدیده‌های طبیعی اشاره دارند که این آیات در دو شاخه اصلی علوم طبیعی، یعنی علوم فیزیکی و علوم زیستی طبقه‌بندی شده‌اند.

از این میان، ۱۱۷۰ آیه (حدود ۶۰ درصد) مربوط به علوم فیزیکی (جدول ۲) و ۱۰۵۰ آیه (حدود ۴۰ درصد) به علوم زیستی (جدول ۳) اختصاص دارند. این آمار نشان‌دهنده آن است که قرآن کریم، افزون بر بیان مباحث اعتقادی و اخلاقی، به نظم و نظام حاکم بر جهان آفرینش توجه ویژه‌ای داشته است.

در میان شاخه‌های علوم فیزیکی، بیشترین فراوانی مربوط به علم زمین با ۸۱۳ آیه است، که در آن مفاهیمی همچون کوه‌ها، رودها، باده‌ها، و پدیده‌های جوی مورد توجه قرار گرفته است. پس از آن، کیهان‌شناسی با ۳۹۲ آیه و فیزیک با ۳۲۸ آیه قرار دارند (جدول ۲)، در حالی که شیمی با ۷۵ آیه کمترین بسامد را دارد.

در بخش علوم زیستی نیز بیشترین تعداد آیات به آناتومی و فیزیولوژی انسان با ۴۸۴ آیه اختصاص یافته است؛ امری که نشان‌دهنده توجه قرآن به شگفتی‌های خلقت انسان و دعوت به تفکر در آفرینش خویش است. پس از انسان، کشاورزی (۱۸۳ آیه) و پزشکی (۱۴۸ آیه) در رتبه‌های بعدی قرار دارند. شاخه‌هایی همچون زیست دریایی، حشره‌شناسی و پرندشناسی نیز هرچند در تعداد آیات محدودترند، اما حاوی نکات علمی و معرفتی ارزشمندی هستند. در یک نگاه کلان، علوم طبیعی در قرآن نه صرفاً به‌منظور تعلیم مفاهیم علمی، بلکه برای هدایت، عبرت و تأمل در نظام آفرینش مطرح شده‌اند. تنوع و گستره موضوعی آیات طبیعی نشان می‌دهد که قرآن، انسان را به تدبر در پدیده‌های جهان و درک ارتباط آنها با خالق یکتا فرا می‌خواند.

این توزیع نشان می‌دهد که قرآن، بیش از هر چیز بر شناخت آیات الهی در طبیعت پیرامون انسان تأکید دارد، یعنی زمین (۸۱۳ آیه)، انسان (۴۸۴ آیه)، آسمان (۳۹۲ آیه). همان گونه که در سوره الذاریات ابتدا زمین را دارای نشانه‌ها برای اهل یقین دانسته و پس از آن از نشانه‌هایی در وجود انسان سخن می‌گوید و نهایتاً از آسمان یاد می‌کند: وَ فِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ «۲۰» وَ فِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ «۲۱» وَ فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَ مَا تُوعَدُونَ «۲۲».

درواقع قرآن جهان را بی‌نظم و تصادفی ترسیم نمی‌کند و بر سنجیدگی و اندازه‌مندی آفرینش تأکید دارد: «إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ» (القمر: ۴۹) و «وَوَخَّلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا» (الفرقان: ۲). همچنین دعوت موکد به مشاهده و مطالعه آفرینش دارد: «قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ» (یونس: ۱۰۱)، «أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِلَهِ كَيْفَ خَلَقَتْ» (الغاشیه: ۱۷)، و در عین حال معیار را عقل‌ورزی و تعقل می‌گذارد: «...لَا يَأْتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ» (بقره: ۱۶۴). به عنوان مثال می‌توان گفت قرآن، «مدل نجومی» عرضه نمی‌کند، اما درباره نظم حرکت اجرام آسمانی سخن می‌گوید و زبانش بیشتر پدیداری-مشاهده‌محور است: «كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ» (یس: ۴۰) و «الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ» (الرحمن: ۵). این آیات با اصل «نظم و حساب‌مندی» هم‌سازند، یعنی وجود سامانه دقیق نجومی را تایید می‌کند، اما از آنها به راحتی مدل زمین‌مرکزی یا خورشیدمرکزی بیرون نمی‌آید؛ یعنی قرآن به گونه‌ای دقیق و گاه توأم

مرادی / تبیانان / روحانی مشهدی

با نوعی ابهام نسبی سخن می‌گوید که عدم دقت مفسران موجب شده در دوره‌های مختلف با چندین مدل نجومی تطبیق داده شده است، در حالی که قصد قرآن ارائه دستگاه محاسباتی نبوده است. برای نمونه در مورد آیه (یس: ۴۰) مفسری که با ذهنیت بطلمیوسی با آیه مواجه می‌شود، چنانچه تنها بر واژه فلک تمرکز نموده و از مفهوم سباحه و شناوری شمس و قمر در فلک، که ناقض ایده بطلمیوسی ثابت بودن این دو در فلک ویژه خود است، غفلت بورزد، دچار سوء برداشت و تطبیق و تحمیل ناروای یک نظریه بر قرآن خواهد شد (شهرابی و مرادی، ۱۴۰۳). همچنان که قرآن «نظریه پزشکی» عرضه نمی‌کند، اما از یک سو، بیماری را واقعیتی انسانی و طبیعی می‌پذیرد و از سوی دیگر، شفا را در نهایت به خدا نسبت می‌دهد: «وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ» (شعراء: ۸۰). در عین حال، بهره‌گیری از اسباب طبیعی درمان را به رسمیت می‌شناسد؛ نمونه شاخص، اشاره به غسل است: «يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ... فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ» (نحل: ۶۹). اما همین رویکرد قرآن در اعتبار بخشیدن به اسباب و علل طبیعی و اشارات قرآنی به این اسباب گاه الهام بخش یک محقق در نظریه‌پردازی هستند و گاه چنانچه نصیری توجه داده است، می‌تواند موید نزاهت قرآن از آلودگی به نواقص علم بشری در زمان نزول خود برخلاف آثار دیگر بشری باشد (نصیری قیداری، ۱۳۹۱).

جدول ۲. توزیع آیات در شاخه‌های علوم فیزیکی

شاخه	تعداد آیات
کیهان‌شناسی	392
فیزیک آکوستیک	80
فیزیک اپتیک	101
فیزیک نظری	36
فیزیک پلاسما	32
فیزیک ترمودینامیک	79
شیمی آلی	9
شیمی معدنی	33
بیوشیمی	33

117	هواشناسی
176	جغرافیا
140	محیط زیست
306	زمین شناسی
50	اقیانوس شناسی
24	باستان شناسی
1170~آیه	جمع کل تقریبی (با هم پوشانی)

جدول ۳. توزیع آیات در شاخه های علوم زیستی

تعداد آیات	شاخه
183	کشاورزی
484	آنانومی
61	گیاه شناسی
16	جنین شناسی
89	ژنتیک
148	پزشکی
126	تغذیه
9	زیست دریایی
125	جانور شناسی
9	حشره شناسی
22	پرنده شناسی
1050~آیه	جمع کل تقریبی (با هم پوشانی)

جدول ۴. نسبت تقریبی شاخه ها به کل آیات طبیعی

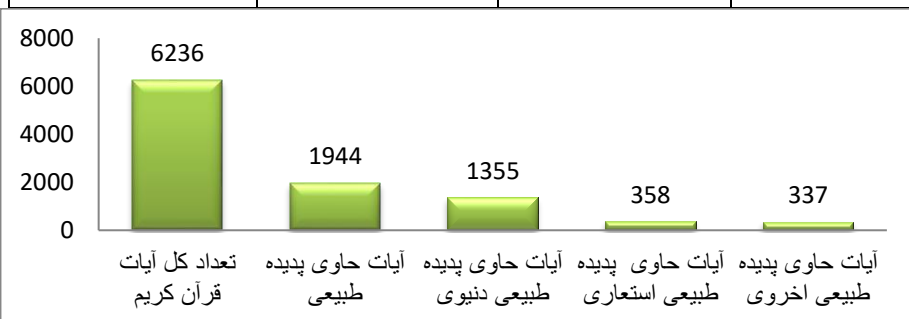
درصد از کل آیات طبیعی	حوزه
60%	علوم فیزیکی
40%	علوم زیستی

مرادی / تیبانیان / روحانی مشهدی

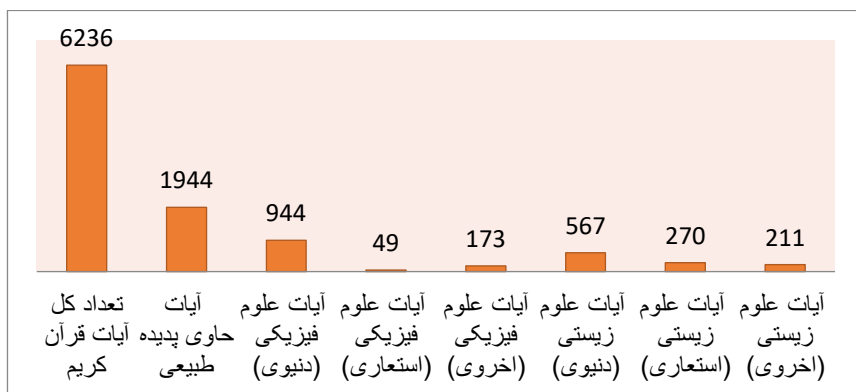
نتیجه آماری نشان می‌دهد که آیات مربوط به پدیده‌های فیزیکی و زمین‌شناسی سهم بیشتری از قرآن کریم را در بر می‌گیرد، اما آیات زیستی، به‌ویژه در موضوعاتی چون آناتومی و پزشکی، از غنای تفسیری بیشتری برخوردارند (جدول ۴).

جدول ۵. دسته بندی آیات علوم طبیعی

تعداد کل آیات قرآن کریم (۶۲۳۶)			
آیات حاوی علوم طبیعی	آیات حاوی علوم طبیعی	آیات حاوی علوم طبیعی	آیات حاوی علوم طبیعی
۱۹۴۴	۱۳۵۵	۳۳۷	۳۵۸

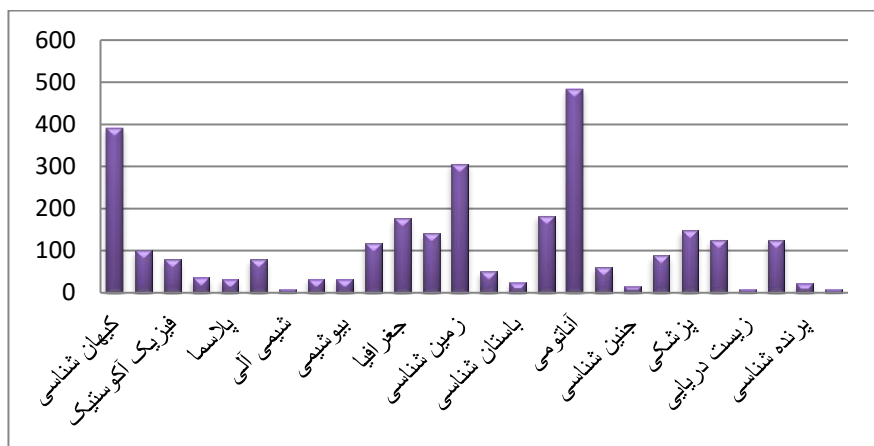

نمودار ۱. آیات علوم طبیعی و تقسیم بندی براساس دنیوی، استعاری و اخروی

نمودار ۲. تقسیم بندی تعداد آیات علوم طبیعی و زیرشاخه های آن براساس دنیوی، استعاری و اخروی

به طور کلی نمودارهای حاوی تعداد آیات مرتبط به علوم طبیعی به شکل زیر است:

نمودار ۳. تعداد آیات علوم طبیعی

نتیجه گیری

با توجه به خلأ موجود در بررسی و احصاء آیات علمی قرآن در تفاسیر گوناگون و تحقیقات پیشین، در این پژوهش، پس از مطالعه تمام آیات قرآن کریم به منظور استخراج و دسته‌بندی آیات مرتبط با پدیده‌های طبیعی در قرآن به طور اختصار، نتایج زیر حاصل شد:

وجود نزدیک دوهزار آیه در حوزه علوم طبیعی نشان می‌دهد قرآن، ضمن حفظ هدف هدایت‌گری، مخاطب را به صورتهای گوناگون به تفکر علمی در خلقت فرا می‌خواند. اگرچه قرآن بیشتر در سطح جهت‌دهی معرفتی، دعوت به مشاهده، و تأکید بر نظم و سنجیدگی آفرینش سخن می‌گوید، نه در سطح مدل‌سازی فنی پدیده‌ها، اما با این حال در این بیانات گاه گزاره‌هایی درباره اوصاف دقیق درباره این پدیده‌ها و علل و اسباب طبیعی آن ارائه شده که دیدگاهی را به محققان در حوزه علوم طبیعی الهام می‌کند یا توسط علوم و دانش‌های بشری قابل داوری است و در نتیجه آشکار شدن دقت بیان قرآن در این گزاره‌ها به نحوی که آن را فراتر از چارچوب‌های علمی زمانه خود قرار می‌دهد، الهی بودن این کتاب را تأیید می‌کند. از این رو ارائه مجموعه داده پدیده‌های طبیعی در قرآن وسیله‌ای موثر برای زمینه سازی برای آثار مطلوب مطالعه قرآن از دید یک دانشمند علوم تجربی است.

مرادی / تبیانیان / روحانی مشهدی

در مجموع ۱۹۴۴ آیه به نحوی از پدیده‌های طبیعی سخن گفته‌اند که بیشترین بسامد در میان علوم فیزیکی مربوط به علم زمین (۸۱۳ آیه) سپس مربوط به علم کیهان‌شناسی (۳۹۲ آیه) و در میان علوم زیستی مربوط به آناتومی انسان (۴۸۴ آیه) است. این توزیع نشان می‌دهد که قرآن، بیش از هر چیز بر شناخت آیات الهی در طبیعت پیرامون انسان تأکید دارد، یعنی زمین، انسان، آسمان. همان گونه که در سوره الذاریات ابتدا زمین را دارای نشانه‌ها برای اهل یقین دانسته و پس از آن از نشانه‌هایی در وجود انسان سخن می‌گوید و نهایتاً از آسمان یاد می‌کند.

مجموعه‌داده بدست آمده، علاوه بر شناسایی آیاتی که احیاناً از منظر تفسیر و تدبر علمی مغفول مانده‌اند، پایه‌ای برای تحلیل‌های تطبیقی میان آیات حاوی پدیده‌های طبیعی قرآن و یافته‌های نوین علوم تجربی در زیرشاخه‌های گوناگون آن نیز، فراهم می‌کند.

منابع**قرآن کریم**

۱. افندی، م. ج. (بی‌تا). *الله والکون*. قاهره: دارالمعارف.
۲. ایروانی، ع. (۱۳۷۰). *نهایه النهایه فی شرح الکفایه*، قم: مکتب الاعلام الاسلامی، چاپ اول.
۳. اسکندرانی، م. ب. ا. (۱۳۰۶ ق). *کشف الاسرار النورانیة القرآنیه*. قاهره: مطبعة المنیریة.
۴. خوش‌خو، ع. (۱۳۹۲). *بررسی اعجاز علمی قرآن در زمینه پیدایش کائنات با تأکید بر منظومه شمسی و نیروی جاذبه*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران.
۵. حسینی، ا.، و رورده، ه. (۱۳۹۲). *اعجاز علمی قرآن از منظر جغرافیا: مطالعه موردی آیات ۱۹ تا ۲۴ سوره الرحمن*.
۶. *فصلنامه پژوهش‌های قرآنی*، ۱۸ (۲)، ۴۵-۶۸.
۷. دهخدا، ع. (۱۳۷۷). *لغت نامه*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
۸. رضایی اصفهانی، م. ع. (۱۳۸۷). *پژوهشی در اعجاز علمی قرآن*. قم: بوستان کتاب.
۹. رضایی اصفهانی، م. ع. (۱۳۸۹). *قرآن و علوم طبیعی*. قم: بوستان کتاب.
۱۰. رضایی اصفهانی، م. ع. (۱۳۹۲). *منطق تفسیر قرآن ۵ قرآن و علوم طبیعی و انسانی*. قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی.
۱۱. صدر، م. (۱۳۸۷) *دروس فی علم الاصول*، نجف: دارالصدر، چاپ اول.

۱۲. طالب پور، ع.؛ روحانی مشهدی، ف.؛ مرادی، م. (۱۴۰۴). *باور به اعجاز قرآن مبتنی بر روشی نوین در ارزیابی گزاره‌های کلامی*. تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۱۳. گلشنی، م. (۱۳۹۰). *قرآن و علوم طبیعت*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۱۴. مختاری پور، م. (۱۳۹۵). *اعجازهای گیاه‌شناسی قرآن کریم*. *مجله مطالعات قرآنی و حدیثی*، ۱۲ (۱)، ۴۷-۲۳.
۱۵. معرفت، م. ه. (۱۳۷۵). *التمهید فی علوم القرآن*. قم: مؤسسه التمهید.
۱۶. معین، م. (۱۳۸۶). *فرهنگ فارسی*. تهران: انتشارات آدنا، چاپ چهارم.
۱۷. مولایی، ع. (۱۳۹۰). *بررسی آیات مربوط به علم فیزیک در قرآن کریم*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم و معارف قرآن قم.
۱۸. مطوری، س. (۱۴۰۲). *بررسی مقایسه‌ای شمار آیات علمی قرآن در تفاسیر معاصر*. تهران: انتشارات سمت.
۱۹. شعاعی، ع. (۱۳۹۳). *بررسی علمی قرآن: بعد زمین‌شناختی*. رساله دکتری، دانشگاه قم.
۲۰. شهرابی فراهانی، آ.، مرادی، م. (۱۴۰۳). "مطالعه انتقادی تصاویر ارائه شده از کیهان قرآنی". دومین همایش بین المللی مطالعات میان رشته ای قرآن کریم و هفتمین همایش ملی اعجاز قرآن کریم، دانشگاه شهید بهشتی.
۲۱. طنطاوی جوهری، م. (۱۳۵۸ق). *تفسیر الجواهر فی تفسیر القرآن الکریم*. قاهره: دارالفکر.
۲۲. عزیزی، ز.، روحانی مشهدی، ف.، طالب پور، ع. و مرادی، م. (۱۴۰۲). *مجموعه داده روابط انسانی و بستر سازی برای مطالعات میان رشته‌ای قرآن*. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲۶ (۱)، ۴۵-۶۶. doi: 10.30481/lis.2023.366922.2033
۲۳. نصیری قیداری، س. (۱۳۹۱). «آیات نجومی قرآن و تحول علم نجوم». *اولین همایش ملی اعجاز قرآن*، دانشگاه شهید بهشتی و انجمن علمی اعجاز قرآن کریم.
۲۴. واشیان، ع. (۱۳۹۰). *اعجاز علمی قرآن در حوزه علوم طبیعی از دیدگاه آیت الله فاضل لنکرانی*. *فصلنامه علوم قرآن و حدیث*، ۱۴ (۳)، ۹۵-۱۱۲.

25. Talebpour, A.; Rohani Mashhadi, F.; Moradi, M. (2022). "Introducing an Original Method in Evaluating the Scientific Miracle of the Qur'an". *Journal of Interdisciplinary Qur'anic Studies*, 1(1), 5-21.
26. Mirabedini, A., Rohani Mashhadi, F. and Talebpour, A. (2024). The Qur'anic Style in Descriptions of Natural Phenomena: Corpus-Based Feature Annotation and Decision-Tree Analysis. *Journal of Interdisciplinary Qur'anic Studies*, 3(2), -. doi: 10.37264/JIQS.V3I2.8

References

The Holy Qur'an.

1. Afandi, M. J. (n.d.). *God and the Universe*. Cairo: Dar al-Ma'arif.
2. Iravani, A. (1370 Sh). *Nihayat al-Nihayah fi Sharh al-Kifayah [The Ultimate Commentary on al-Kifayah]*. Qom: Maktab al-I'lam al-Islami, 1st ed.
3. Iskandarani, M. B. A. (1306 AH). *Unveiling the Qur'anic Luminous Secrets*. Cairo: al-Matba'ah al-Muniriyyah.
4. Khoshkhu, A. (1392 Sh). *An Examination of the Scientific Miracles of the Qur'an Concerning the Origin of the Universe, with Emphasis on the Solar System and Gravity*. Master's thesis, Payame Noor University, Tehran.
5. Hosseini, A., & Ruradeh, H. (1392 Sh). The scientific miracles of the Qur'an from a geographical perspective: A case study of verses 19–24 of Surah al-Rahman. *Quarterly Journal of Qur'anic Research*, 18(2), 45–68.
6. Dehkhoda, A. (1377 Sh). *Dictionary*. Tehran: University of Tehran Press, 1st ed.
7. Rezaei Esfahani, M. A. (1387 Sh). *A Study of the Scientific Miracles of the Qur'an*. Qom: Bustan-e Ketab.
8. Rezaei Esfahani, M. A. (1389 Sh). *The Qur'an and the Natural Sciences*. Qom: Bustan-e Ketab.
9. Rezaei Esfahani, M. A. (1392 Sh). *The Logic of Qur'anic Interpretation 5: The Qur'an and the Natural and Human Sciences*. Qom: Al-Mustafa International Center for Translation and Publication.
10. Sadr, M. (1429 AH). *Lessons in the Science of Principles of Jurisprudence*. Najaf: Dar al-Sadr, 1st ed.
11. Talebpour, A., Rohani Mashhadi, F., & Moradi, M. (1404 AH). *Belief in the Miraculousness of the Qur'an Based on a Novel Method for Evaluating Theological Propositions*. Tehran: Shahid Beheshti University Press.
12. Golshani, M. (1390 Sh). *The Qur'an and the Sciences of Nature*. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies.
13. Mokhtaripour, M. (1395 Sh). Botanical miracles of the Holy Qur'an. *Journal of Qur'anic and Hadith Studies*, 12(1), 23–47.
14. Ma'rifat, M. H. (1375 Sh). *Al-Tamhid fi 'Ulum al-Qur'an [Introduction to the Sciences of the Qur'an]*. Qom: Al-Tamhid Institute.
15. Moein, M. (1386 Sh). *Persian Dictionary*. Tehran: Adna Publications, 4th ed.

16. Molaei, A. (1390 Sh). *An Examination of Qur'anic Verses Related to Physics*. Master's thesis, University of Qur'anic Sciences and Knowledge, Qom.
17. Matouri, S. (1402 Sh). *A Comparative Study of the Number of Scientific Verses of the Qur'an in Contemporary Exegeses*. Tehran: SAMT Publications.
18. Shoa'i, A. A. (1393 Sh). *A Scientific Study of the Qur'an: The Geological Dimension*. Doctoral dissertation, University of Qom.
19. Shahrabi Farahani, A., & Moradi, M. (1403 Sh). A critical study of representations of the Qur'anic cosmos. Paper presented at the *Second International Conference on Interdisciplinary Studies of the Holy Qur'an and the Seventh National Conference on the Miraculousness of the Holy Qur'an*, Shahid Beheshti University.
20. Tantawi Jawhari, M. (1358 AH). *Tafsir al-Jawahir fi Tafsir al-Qur'an al-Karim [Al-Jawahir Commentary on the Holy Qur'an]*. Cairo: Dar al-Fikr.
21. Azizi, Z., Rohani Mashhadi, F., Talebpour, A., & Moradi, M. (1402 Sh). A human-relations dataset and groundwork for interdisciplinary Qur'anic studies. *Library and Information Science*, 26(1), 45–66.
<https://doi.org/10.30481/lis.2023.366922.2033>
22. Nasiri Qeydari, S. (1391 Sh). Astronomical verses of the Qur'an and the development of astronomy. Paper presented at the *First National Conference on the Miraculousness of the Qur'an*, Shahid Beheshti University and the Scientific Association for the Miraculousness of the Holy Qur'an.
23. Vashian, A. (1390 Sh). The scientific miracles of the Qur'an in the natural sciences from the perspective of Ayatollah Fazel Lankarani. *Quarterly Journal of Qur'anic and Hadith Sciences*, 14(3), 95–112.
24. Talebpour, A., Rohani Mashhadi, F., & Moradi, M. (2022). Introducing an original method in evaluating the scientific miracle of the Qur'an. *Journal of Interdisciplinary Qur'anic Studies*, 1(1), 5–21.
25. Mirabedini, A., Rohani Mashhadi, F., & Talebpour, A. (2024). The Qur'anic style in descriptions of natural phenomena: Corpus-based feature annotation and decision-tree analysis. *Journal of Interdisciplinary Qur'anic Studies*, 3(2).
<https://doi.org/10.37264/JIQS.V3I2.8>

26. Talebpour, A.; Rohani Mashhadi, F.; Moradi, M. (2022). "Introducing an Original Method in Evaluating the Scientific Miracle of the Qur'an". *Journal of Interdisciplinary Qur'anic Studies*, 1(1), 5-21.
27. Mirabedini, A., Rohani Mashhadi, F. and Talebpour, A. (2024). The Qur'anic Style in Descriptions of Natural Phenomena: Corpus-Based Feature Annotation and Decision-Tree Analysis. *Journal of Interdisciplinary Qur'anic Studies*, 3(2), -. doi: 10.37264/JIQS.V3I2.